

SZENT LÁSZLÓ KERESZTES HADJÁRATA ÉS A XII. SZÁZADI KERESZTES SZENTEK

A XII. századi „keresztes szentek” megnevezést a szakirodalom nem abban az értelemben használja, mintha e kanonizált hősök ténylegesen részt vettek volna a keresztes hadjáratokban, még ha szenté avatásuk éve kapcsolható is ezekhez (Szt. Henrik: 1146, Bambergi Ottó: 1189, Szt. László: 1192).¹ Ezt már csak azért sem teheték meg, mert jellemzően még a hadjáratok megindulása előtt éltek, s a XII. századi kortársak inkább a keresztény világ határain túlra vezetett hadjárataik vagy térítései miatt találták tetteiket és személyüket liturgikus tiszteletre méltónak. Ebben az előképek keresése („proto crusader”) éppúgy szerepet játszhatott, mint a korszellemhez és a századot kétségkívül meghatározó keresztes mozgalomhoz való tudatos csatlakozás. Nagy Károly ellenpápa-hoz köthető szentté avatása 1165-ben pedig mindmáig az érdeklődés középpontjában áll. Ebbe a sorba tartozik I. László magyar király kanonizációja is, aminek ugyan pápai bullája vagy ezt bizonyító kortárs egyházi dokumentuma nem maradt fenn,² de a pápai jóváhagyás megtörténte nehezen vonható kétségbe. A magyar szent legendája fogalmazza meg az összes közül legegységesebben egy ténylegesen meghirdetett keresztes hadjáratban való részvétel szándékát. Egészen Szent Lajos 1297-es szentté avatásáig nem is találkoztunk olyan szent uralkodóval („szent királlyal”), akinek az ő érdemei között egy megvalósult keresztes részvétel szerepet játszott volna.³

A XII. század köztudomásúan a pápaság és császárság küzdelme mellett a keresztes háborúk klasszikus évszázada. Egészen a hattini csatáig (1187) élt az első hadjárat és Jeruzsálem elfoglalásának eufóriája, s a hit abban, hogy a keresztény hódításokat fenn lehet tartani, sőt földrajzilag ki lehet szélesíteni. Mindez még katonailag sem nélkülözte a realitást: az észak-afrikai Alexandria irányába indított nagy támadás 1169-ben szép sikereket ért el, s a keresztesek nem álltak messze attól, hogy komoly csapást mérjenek az iszlám déli hadállásaira. Tudjuk, hogy a hadjárat nem érte el célját, s röviddel rá, 1187-ben fordult a kocka: a hattini vereség és a Szent város elvesztése a további keresztes stratégiának alapjában szabott új irányt.⁴

A hazai történeti hagyományban a keresztes hadjáratok nem hagytak mély nyomot, annak ellenére sem, hogy II. András személyében egy magyar uralkodó önálló sereggel jutott el a Szentföldre, majd szárazföldi úton szerencsésen haza is vezette őket.⁵ Korábban a nyugati források részletesen megőrizték a harmadik keresztes hadjárat hazai átvonulását, a negyedik során pedig éppenséggel a Magyar Királyságtól hódították el Zárát, amit a nyugati források feljegyeztek, de a magyarországiak hallgattak róla, annak ellenére, hogy fennmaradt Imre királynak a pápához küldött tiltakozó levele. Az első és második

¹ Eldevik 2014.; Jensen 2015; Hasseler 2018. 114–118. o.

² Krafft 2005. 208–226. o.; Klaniczay 2000. 153–168. o.

³ Bonifáci VIII sermones et bulla de canonisatione Sancti Ludovici regis. In: Bouquet 1894. 148–160. o.

⁴ Murray 2017. 117–134. o.

⁵ Veszprémy 2006. 99–112. o.

kereszties hadjárat hazai emlékezetét illetően a *Képes krónika* meglehetősen tartózkodó, sőt, a második esetében III. Konrád német királlyal szembeni híradása kifejezetten ellenséges. Ez persze az előzményekből jól érthető, hiszen 1145-től látványosan megromlottak a magyar–német kapcsolatok. Ezt jól jelzi Zsófia hercegnő hazaküldése, Borisz trónkövetelő felkarolása és Pozsony átmeneti elfoglalása osztrák–német segítséggel, sőt I. Manuél Komnénosz és Sulzbachi Berta házassága is. E folyamat az 1146 szeptemberében a II. Jasomirgott Henrik osztrák herceg csapatai felett a Lajta mellett aratott magyar győzelemben tetőzött. Hunyadi Zsolt ezekben a körülményekben joggal látja annak okát, hogy a második kereszties háborúra felhívó pápai bulla címzettjei között nem említették a lovagrendek iránt elkötelezett, egy magyar lovagrendet is alapító II. Géza királyt és alattvalóit, és a bullát Magyarországon nem is hirdették ki.⁶ Igaz, a kortárs történetíró Freisingi Ottó (†1158) tud magyar csatlakozókról, a magyar források azonban ismét csak hallgatnak erről.⁷ Ugyanakkor Hunyadi Zsolt feltételezi, hogy a sereg átvonulásának biztosítása érdekében a pápai udvar, a német és francia király követei megkeresték a magyar uralkodót, az eredmény ismeretében nem is sikertelenül. A tárgyalások során a magyar fél egyik feltétele nyilván Borisz személyének távoltartása lehetett, aki valószínűleg ennek következtében nem is a német, hanem a francia keresztiesek soraiban próbált bejutni az országba, majd – igaz a francia király védelmét élvezve – kénytelen volt onnan távozni.⁸

Henrikből Szent Henrik

III. Konrád német király személyében olyan uralkodót tisztelhetünk, aki kezdeményezte és elérte Szent István sógora, II. Henrik szentté avatását, amiről a pápa, III. Jenő 1146 márciusában kiadta máig fennmaradt bulláját.⁹ Ez egyébként az első példa arra az ekkor még nem megszilárdult gyakorlatra, amikor a pápa a benyújtott bizonyítékok ellenőrzésére, kivizsgálására küldötteket menesztett a jelölt nyugvóhelyére.¹⁰ Erről III. Konrád 1147-es kereszties hadjárata idején már mindenképpen beszélhettek, kérdés, hogy ez a korabeli Magyarországon mekkora érdeklődésre tarthatott számot. Meglehet, a XII. század eleji Bambergben nagyobb figyelemmel kísérték I. István kanonizációját, mint Magyarországról István sógorának egyházi tiszteletét.¹¹

A német király követei még 1145-ben Rómába érkezhettek a király levelével, s minden bizonnyal őslendája egy változatával, ami bizonyította, hogy a II. Henrik közbenjárására megtörtént csodák minden tekintetben alkalmassá teszik őt arra, hogy tiszteletéhez megkaphassa a pápai hozzájárulást.¹² Az eseménynek a kereszties hadjáratokkal való nyilvánvaló időbeli és tematikus kapcsolatára leghatározottabban John Eldevik hívta fel a figyelmet, elsősorban a szentté avatáshoz kapcsolódóan elkészült bambergi Szent Henrik-életfrás alapján.¹³ Eldevik mérlegeli annak lehetőségét, hogy a német királyt kel-

⁶ Hunyadi 2009–2010. 55–65. o.

⁷ Wilmans 1868. 375. o.

⁸ Lásd *Odo de Deuil* 2018. 111–112. o. (Ford. Csákó Judit.)

⁹ Krafft 2005. 90–102. o.

¹⁰ Krafft 2005. 91. o.

¹¹ *Veszprémy* 2018. 316–320. o.; *Veszprémy* 2020. Frutolf krónikájához legújabban lásd *McCarthy* 2018.

¹² *Eldevik* 2014.

¹³ *Stumpf* 1999. 225–334. o.

lett-e ösztönözni a hadjáraton való részvételre; Konrád feltételei között szerepelhetett-e a kanonizáció pápai jóváhagyása, vagy Konrád a kanonizáció kimenetelétől függetlenül is elindult volna. Tudjuk, hogy a bullában a keresztes hadjáratról nem történik említés, persze ettől még valószínűsíthető valamiféle kapcsolat a két esemény között az időbeli egybeesésen felül is.¹⁴ A pápa 1145. december 1-jén adta ki a hadjáratra felhívó bulláját, a *Quantum predecessorst*, s a király a következő év december 27-én vette fel ünnepélyesen a keresztes Speyerben. A pápai kanonizációs oklevél 1146. március 14-én kelt, címezte a bambergi püspök, Egilbert és a helyi kanonok voltak. A pápai jóváhagyás tehát még az indulás előtt megérkezett, így a király az 1147-es esztendő húsvétját a megerősítés tudatában nem véletlenül Bambergben ünnepelte, de a *translatiót* nem várta meg, s még Henrik teteme átvitelének ünnepsége előtt útra kelt a hadjáratra.¹⁵ Az ünnepélyes *translatiót* a salzburgi érsek, valamint a bambergi és a brixeni püspök celebrálta.

Eldevik joggal gondol arra, hogy a legendában Henriknek a szlávok megtérítésére indított „kegyes célú” hadjáratai pontosan illeszkedtek a balti szlávok ellen indított háborúkhöz, amit nem kisebb szónok hirdetett meg, mint Clairvaux-i Szent Bernát. A pápa 1147-ben ki is adta bulláját, amelyben a szentföldivel azonos lelki kiváltságokat biztosított az abban résztvevők számára.¹⁶ A kapcsolatot nem nehéz észrevenni: a hangsúlyosan békeszerető és a vérontást kerülő Henrik hadjáratait az egyházat pusztító „szlávok, lengyelek és csehek” ellen indítja. Ebben nem véletlenül utal Henrik elődjének, Nagy Ottónak a pogány magyarok legyőzésében játszott szerepére, amit Henrik leánytestvére, Gizella, István király felesége révén a magyarok megtérítésével békésen folytatott.

Legendája szerint „a püspöki székhelyeket pedig helyreállította, Hildesheimet, ahol gyerekkorától kezdve nevelték és a betűvetésre tanították, Magdeburgot, Strassburgot, Meissent és Merseburgot, amelyet a szomszédos szlávok barbár kegyetlenséggel dúltak fel... Azt pedig, hogy a merseburgi templomnak a többieket megelőzve miért juttatott többet, a szeretett utódoknak részben meg kívánjuk magyarázni. Ezt a templomot ugyanis Nagy Ottó idejében a szlávok szüntelen betörései és ellenséges pusztításai a földdel tették egyenlővé. Annak az Ottónak az idejében, aki – miként mondom – a Lech folyónál Szent Ulrich hitvalló alatt a magyarokat legyőzte, és királyaikat, azaz Lélt és Assurt Regensburgban a hercegek döntése alapján felakasztatta”. (3.[3.] (I, 3)).¹⁷

Henrik legendájában az életében feltűnően sokat háborúzó uralkodó egyetlen hadjárata kerül részletes bemutatásra, de valójában ez a szlávok, leginkább a keresztény lengyelek ellen viselt évtizedes harcainak mintegy összefoglalását nyújtja, konkrét történeti utalások nélkül, az eseményeket időtlenül helyezve el.¹⁸ A részletes csataleírás szándékosan gazdag ószövegségi fordulatokban és reminiszcenciákban: „*Összegyűjtve tehát seregét*¹⁹ *megindította csatasorát*²⁰ az említett népek ellen, és amikor egy Walbecknek mon-

¹⁴ Regesta Imperii nr. 232; Patrologia Latina 180: 1118f.

¹⁵ Phillips 2001. 15–31. o.

¹⁶ Constable 1953. 255. o. Összefoglalóan lásd Roche-Jensen 2015.

¹⁷ A legenda részleinek fordítása a szerző munkája, a fejezetszámozás Stumpf 1999. alapján. A fordítás a PPKE BTK doktori szemináriumában készült Baráth Dóra közreműködésével.

¹⁸ Schwarz 1957. 51. o.: „von seinen politischen Leistungen kaum etwas übriggeblieben ist ausser der Gründung des Bistums Bamberg”.

¹⁹ 2 Macc. 10,24.

²⁰ Iosue 8,14, 2Reg. 10,10.

dott helyen²¹ haladt át, magához vette Szent Adrián mártír ott régóta ereklyeként őrzött kardját.²² Ezzel felöveztetvén *teljes szívéből felkiáltott és így szólt:*²³ *Szállj perbe, Uram azokkal, kik velem vitáznak, győzd le azokat, kik ellenem harcolnak! Ragadj fegyvert és pajzsot, kelj fel a védelmemre!*²⁴ *Innen továbbindulva*²⁵ *tábort vert*²⁶ azon a mezőn, ahol a merseburgi egyház állott. Meglátva *a földig rombolt* [templom] elhagyatott helyét, *fohászkodott és szólt:*²⁷ Boldog Lőrinc, Krisztus mártírja, ha a Te közbenjárásodra ezeket a barbár népeket, akik ellen hadba szálltam, a Római Birodalomnak és a keresztény hitnek alávetem, ezt a Te nevednek szentelt pusztát helyet Isten segítő kegyelmével korábbi méltóságába helyre fogom állítani. Amint a lengyel, cseh vezéreknek és a többi szláv nép előkelőinek tudomására jutott, hogy a római császár seregével a legyőzésükre indult, a barbárok *megszámlálhatatlan tömegét*²⁸ egybegyűjtve csatába *indultak ellene.*²⁹ Ezt felderítői a jámbor királynak hamarjában jelentették, aki a válságos helyzetekben megszokott módján az imádság fegyveréhez menekült. Az *Úr nevét segítségül hívva*³⁰ őt magát és seregét nagy alázattal Boldog Lőrinc, Boldog György és Boldog Adrián mártírok védelmére bízta. És miután mindnyájan megerősítették magukat az Úr testének és vérének magukhoz vételével, *a csata színhelyére értek.*³¹ Ott, miután a boldogságos király lelkesítő szavakkal férfias helytállásra buzdította kinek-kinek a lelkét, meglátván az ellenfél *megszámlálhatatlan tömegét az Úrhoz kiáltott és így szólt: Isten,*³² *aki kezdettől eldöntöd a háborúk sorsát, emeld fel jobbotad*³³ *azok ellen, akik rosszat akarnak*³⁴ *a Te szolgálóidnak. Hatalmadban szórd szét és taposd el őket, védőpajzsunk! Tedd*³⁵ *őket olyanná, mint a száraz kóró, mint pelyva a szélben.*

Ezeket elmondván, *megnyíltak szemei*³⁶ és meglátta serege élén a dicsőséges mártírokat, tudniillik Györgyöt, Lőrincet és Adriánt a *pusztító angyallal,*³⁷ akik az ellenfél sorait megfutamtították. És miként Sennacherib³⁸ seregét megtörte a *pusztító angyal,* és az elpusztult, az Isten ereje úgy törte meg a *barbárok sokaságát*³⁹, akik eldobván fegyve-

²¹ Két azonos nevű egyház is volt Szászországban, Walbeck bei Hettstedt és Walbeck an der Aller, mindkettő 10. századi alapítású. Henrik ezekben valóban megfordult és keltezett oklevelet, így 1003-an, 1015 és 1021 Virágvasárnapján. Ebben az esetben általában a Dél-Harzbán fekvő Walbeck bei Hettstedtre gondolnak, ahol 992-től királyi udvarház állt, és ehhez csatlakozott egy Szent Andrásnak szentelt bencés apátság.

²² A bambergi dóm kincstárában máig őriznek egy Adriánnak tulajdonított, de az eseménnyel nem egykorú kardot. *Retsch* 2017. 77–154. o.

²³ Iudith 4,17, Ionas 3,4 3,7; Ioh. 12,44.

²⁴ Ps. 34,1-3.

²⁵ Marc. 1,19.

²⁶ Vö.: 3Reg. 20,27; Iosue 12,7.

²⁷ Marc. 7,34.

²⁸ Vö. 4 Esdr. 7,139 és 13,11.

²⁹ Ioh. 12,13.

³⁰ Gen. 26,25.

³¹ 1Reg. 14,20.

³² Iudith 9,10.

³³ Vö.: Exod. 14,16; Iudith 9,11, Ecclus. 36,3.

³⁴ Ps. 58,12.

³⁵ Ps. 82,14.

³⁶ Luc. 24,31.

³⁷ 2Reg. 24,16, Mihály arkangyal.

³⁸ 2Reg. 19,35, 2Paral 32,21. Asszír király, Kr. e. 705–681 között urakodott.

³⁹ Vö. 2Macc. 2,22.

reiket keresztény vér kiontása nélkül a *futásban* kerestek *menedéket*.⁴⁰ Ezt látván a szent király az *égre emelte szemét*⁴¹ és kezét, és *áldást mondott az ég istenének*,⁴² így szólván: *Áldalak*⁴³ *Téged, ég és föld királya, aki szembeszállsz a gőgösökkel és az alázatosaknak megkegyelmezel, aki megvédelmezed*⁴⁴ *a Téged szeretőket, és megdicsőülsz a népek között az égtől nekünk juttatott győzelem révén*.⁴⁵ Legyőzvéen tehát a barbárokat és miután mindazt, ami az eljövendő békéhez hasznos volt, szilárd egyezségben rögzítette, a boldog férfiú hazatért az *övéivel, dicsérve és dicsőítve az Istent, aki megmenti a benne reménykedőket*.⁴⁶ (4.[4.] (I, 4))

A fiktív és csodás elemeket ötvöző csataleírás jellemzője, hogy Henrik nem fegyverrel győzedelmeskedik az ellenfél felett, hanem Szent Márton módjára imádsággal, az isteni segítségben bízva. Magától értetődő, hogy Henriknek a kortársakat megbotránkoztató lépése, miszerint pogány segédcsapatokat vett igénybe egyik lengyel hadjárata során, nem kerül említésre a szövegben.⁴⁷ Sokkal inkább megjelennek a csatában a segítő szentek. Mihály arkangyal mellett a lovagszentek, Lőrinc, Adrián és különösen György feltűnése a csatában a leírást még jobban rokonítja az első kereszties hadjárat forrásaival, köztük a frank Névtelen gesztájával. Ebben a keresztiesek 1098-ban az antiochiai ostrom hasonlóképpen kritikus pillanatában megpillantják az égen a segítségükre siető szenteket, Györgyöt, Mercuriust és Demetert.⁴⁸ Nem meglepő módon ezeknek a momentumoknak a korábbi forrásokban, így Henrik császár Adalbold-féle életírásában vagy a kortárs Thietmar krónikájában semmi nyoma sincsen, hiszen mindez a legendaszerző elbeszélésének tematikai és retorikai fegyvertárából lép elő.

Közvetlenül a kereszties eszmekörhöz kapcsolható a Szent Henrik-életírás 16. fejezete is, amely szerint II. Henrik szerezte volna meg Burgundiából a Szent lándzsát, a korszak egyik legnagyobb tiszteletben tartott Krisztus-ereklyéjét. Ezt valójában még I. Henrik német király (912–936) kapta meg, s I. Ottó király már bizonyíthatóan magával vitette a legenda által is tárgyalt Lech mezei csatába. Mivel a lándzsa a burgundi udvarból származott, nyilván a legendában említett burgundi esemény vagy éppen a két Henrik névazonossága adta a szerzőnek az ötletet az eseménynek II. Henrikhez való kapcsolásához. A burgundokkal kapcsolatban a legenda megjegyzi: „A burgundok feletti győzelme sem evilági, hanem égi volt. Bár azok fegyverekkel és mindenféle harci eszközzel felszereltek, a harcra különösen kiképzettek voltak, mégis miután fegyvereiket letették, nem emberektől való félelmükben, hanem az Isten intésére kérték a békefeltételeket a jobbjukat nyújtva, és a [német] királyi jelvényeket az Úr szenvedésének a szegével ékesített lándzsával gyarapították. Amint eddig az Úr leginkább Boldog Márton hitvalló érdemeinek kimutatásaként biztosította a háború békés kimenetelét, úgy most szolgálja érdemei által hasonló érdemet méltóztatott megmutatni. Henrik a dicső szentekhez vált hasonlatossá, és miként

⁴⁰ Iudith 15,1.

⁴¹ Deut. 4,19.

⁴² Dan. 2,19.

⁴³ Tob. 11,17 vö. 1Esd. 5,11, 1Petr. 5,5, Iac. 4,6.

⁴⁴ Ps. 144,20.

⁴⁵ Ps. 85,9 és 2 Macc. 15,8.

⁴⁶ Exod. 18,23; 1Reg. 14,22, Act. 21,6, Luc. 2,20, Dan. 13,60.

⁴⁷ Kahl 2011. 481–562. o.

⁴⁸ Gesta Francorum, in: *Veszprémy* 1999a. 96. o. Arról nem is beszélve, hogy az ostrom során a Szent lándzsát is megtalálják, uo. 84–85. o.

Mózes inkább imáival, semmint fegyverrel győzedelmeskedett, úgy a dicsőséges vezér összes háborúját az igazság fegyverzetében fejezte be, és mindig gyász nélküli és vértelen győzelem lett az övé.” (16.[28.]). A Szent lándzsa, egy Krisztus-ereklye történetének bele-
szövése kimondatlanul ismét a keresztes háborúk világát idézi, s ismét a frank Névtelen gesztájára, azon belül is Antiochia ostromára utalhat.

Henrik csatáinak leírását azért idéztük részletesebben, mert ezek a részletek a Szent László-legenda szempontjából is érdekesek lehetnek. A XII. századi szent király-ideál, még ha fegyveresen harcol is, óvakodik az ellenfél életét kioltani, sokkal inkább közbenjár a győzelemért, semmint azt ténylegesen maga vívná ki. Henrik esetében is valódi háborúi helyett egy fiktív hadjárat kerül leírásra, amelyben a király csak közbenjáró. A legendában leírt eseményt konkrét harci eseménnyel csak sokkal később próbálták meg azonosítani: 1494 körül már egy Bátor Boleszláv lengyel fejedelem elleni 1004-ben vívott ütközetre gondoltak, amit azt egy ma Münsterben őrzött táblakép igazol.⁴⁹

A László-legenda is hasonlóképpen jár el, egyetlen, különösen nem is kiemelt harci epizódot említ: a király fellépését az országba betörő besenyők ellen.⁵⁰ Harcról, még kevésbé vérontásról azonban nem esik szó, csak egy serege táplálásával kapcsolatos csodáról. A legendában várnánk a magyar krónikából jól ismert leányrablási jelenetet, ott azonban csak a besenyők által elrabolt nőkre tett utalást olvashatjuk. Tudjuk, a kutatók véleménye megoszlik arról, hogy a krónika a kanonizáció idején már tartalmazta-e László harcias cselekedeteit és a kerlési történetet.⁵¹ A legenda jól ismert módon László Salamonnal folytatott évtizedes polgárháborúját a „miután győzedelmeskedett” („triumphatis”) szóval intézi el, lekezelet a törvényes király híveit, azokat egyszerűen, „az ország veszélyes elemei”-nek („perniciosis regni civibus”) nevezve.⁵² Ha a krónika már a legenda megszületésekor tartalmazta László csodákkal kiszínezett harcait – s én most már erre hajlok –,⁵³ akkor ezeknek a legendából való kihagyásuk a Szovák Kornél által is hangsúlyozott hagiográfiai hitelességgel magyarázható lenne.⁵⁴ Amikor Laskai Osvát kései Szent László-szermójában a király kapcsán a vérontás kérdését feszegeti, joggal érzi úgy, hogy az összeegyeztethetetlen volt egy szent király képével.⁵⁵

John Eldevik érdeme, hogy megvizsgálta a Szent Henrik-életírást tartalmazó egyik legkorábbi forrást, egy, a szászföldi Grafschaft bencés apátságából származó, ma Darmstadtban őrzött vegyes tartalmú kéziratot (Darmstadt, Cod. 749).⁵⁶ Valóban, a kéziratban olvasható egy, a XII. századi magdeburgi érseknek, Adelgoldnak (Adalgoz, érsek 1107–

⁴⁹ Retsch 2017.

⁵⁰ 6. fejezet. SRH 2. k. 520. o. „viros ac mulieres captivos abduxerunt”.

⁵¹ Szovák 2000. 117–145. o.; Gerics – Ladányi 2001. 20–31. o.; Klaniczay 2001. 396–397. o.; Klaniczay 2014. 7–39. o. Legutóbb a csodák tudatos elhagyása melletti érvekkel Solymosi 2017. 29–35., itt 28. o. A vita további részletei e tanulmányok lábjegyzeteiből követhetők.

⁵² Meglehet a szóhasználat tudatos, s Cicero beszédeire megy vissza: „ut turbulenti, ut seditiosi, ut *perniciosi* civis velint esse”. Oratio pro Q. Ligario, IX, 22.; Az iskolázott krónikás, Freisingi Ottó is előszeretettel használja a szót, s ő is idéz Cicerótól. Lásd Chronica sive historia I, 6.

⁵³ Korábban magam is a keresztes epizód lejegyzésének terminus post quem-jét III. Béla halálához valószínűsítettem, s a legendában a csodás események hiányát egy eltérő szövegahagyománnyal magyaráztam, vö. Veszprémy 2004. 161–181. o.

⁵⁴ A vitában a különböző nézeteket a már idézett Gerics József, Klaniczay Gábor tanulmányai képviselték. Legutóbb Szovák 2017a. 41–45. o.

⁵⁵ Kertész 2006. 297–314. o.

⁵⁶ Staub – Knaus 1979. nr. 110, 176. o.

1119) tulajdonított kereszties tematikájú levél 1108-ból, amely a pogány szlávok megtérítésére buzdít.⁵⁷ A kötet egy másik darabja, Thiemo salzburgi érsek (érsek 1090–1101/2) életírása szintén kereszties vonatkozású, hiszen Thiemót az 1101-es kereszties hadjárat során III. Szent Lipót osztrák örgróf anyjának, Ida babenbergi örgrófné kíséretében érte a mártírhalál. Joggal vonja le a következtetést, hogy a kéziratban elfoglalt helye alapján a Henrik-életírásnak a kereszties szövegek iránt érdeklődő olvasóközönség számára is volt a napi eseményekhez köthető mondanivalója.

Abban semmi véletlen sincsen, hogy 1147-ben II. Henrik maradványainak ünnepélyes átvitelére halála napján, július 13-án került sor. Arra azonban Kurt Villard Jensen hívta fel a figyelmet, hogy ez szinte napra egybeesett Jeruzsálem 1099-es bevételével, amire a kortársak nyilvánvalóan felfigyelhettek.⁵⁸ A város bevételének napja a keresztény kalendáriumba és liturgiába is bekerült, még ha elterjedése egyáltalán nem is tekinthető általánosnak, így például magyarországi liturgikus kéziratokban nem található említése.⁵⁹ Ez mindenesetre később a feledés homályába vesztett: ünnepét 1668-ban július 15-ére helyezték át, ám 1147-ben, pontosan az újabb kereszties hadjárat indításának évében még emlékezhetek a dátumok egybeesésére.

Egy portugál és dán „kereszties” szent: Rosendo és Knud/Canute Lavard

II. Henrik kanonizációja időben sem esett távol Nagy Károlytól, akiét a kereszties hadjáratok elkötelezett alakja, I. Barbarossa Frigyes német császár kezdeményezte 1165-ben, s ami meg is történt Dávid napján, az év karácsonyán.⁶⁰ Frigyes maga még hercegként vett részt a második kereszties hadjáratban, majd Magyarországon átvonulva személyesen vezette a harmadik kereszties hadjáratot és vesztette életét annak során. Nagy Károly és a Kelet kapcsolata ekkor már évszázadok óta nyilvánvaló volt, hispániai hadjárata egybemosódott egy fiktív jeruzsálemi zarándoklattal.⁶¹ A Párizs melletti Saint-Denis apátsági templomának üvegablakait éppen a második kereszties hadjárat éveiben, 1146–1147-ben készítetteti el a francia király, VII. Lajos és a hely apátjai, Suger vagy Odo de Deuil.⁶² A mára csak kis számban megmaradt és jórészt rajzokról ismert ablakokat az első kereszties hadjárat jeleneteivel díszítették, miként a Nagy Károly 1210 és 1225 között készült hadjáratait bemutató ciklusok is helyet kaptak Chartres-ban.⁶³ A császárpárti ellenpápa, III. Paszkál által kiadott kanonizációs bulla expressis verbis megemlíti Nagy Károlynak a tengerentúlon, *in transmarinis partibus* véghezvitt tetteit, ottani egyházalapításait.⁶⁴ A pogányok megtérítését külön is kiemeli, hiszen ez hozható leginkább kapcsolatba proto-kereszties szerepével: *voluntas moriendi quotidiana pro convertendis incredulis* (a halál mindennapos vállalása a hitetlenek megtérítéséért). A szentté avatást

⁵⁷ Constable 2008. 197–214. o.; Eldevik 2016. 235–272. o.

⁵⁸ Jensen 2015. 51–72. o.

⁵⁹ Gaposchkin 2017. 34–48. o.

⁶⁰ Freed 2016. 330–334. o. Nagy Károly kanonizációjára sokkal inkább Hitvalló Eduárd és Szt. Dénes átvitele lehetett hatással.

⁶¹ Matthew 2011., kritikai megjegyzésekkel Molnár 2006. 148–178. o.

⁶² Brown-Cothren 1986. 1–40. o. A szerző felteszi, hogy még inkább néhány évvel később, Odo de Deuil apátsága alatt készülhetett.

⁶³ Maines 1977.

⁶⁴ Deutz 2002.

követően ekkor újra íratott Károly-legenda már hosszú fejezeteket tartalmazott Pseudo-Turpinus művéből, miszerint Károly egész Hispániát elfoglalta, az ott talált muszlimokat pedig megtérítette.⁶⁵ Korábban Deér József például közvetlen szövegkapcsolatot vélt felfedezni a legenda és a magyar krónika szövege között, én pedig a Szent László-legenda néhány fordulatával próbáltam rokonítani.⁶⁶ A közvetlen kapcsolat azonban egyik esetben sem igazolható, sokkal inkább a legendák közös nyelvének, a szerzők iskolázottságának közös gyökereire lehet ebből következtetni.

Némi megszorítással a kereszties szentek közé sorolható a portugáliai Rosendo (Rudesind) (907–977) is, akit 1173-ban avattak szentté.⁶⁷ A legendája szerint a X. századi szerzetes, majd galíciai (montoñedói) püspök harcolt a vikingek ellen és megvédte népét a szaracénokkal szemben.⁶⁸ A legendás történet szerint egy viking támadás során megölték Santiago püspökét, ami talán 968-ra datálható. A betolakodókat azonban Rosendo megfutamította, és egy a történeti forrásokban nehezen azonosítható Gundered nevű vezérük vesztét is okozta. A fennmaradt kisszámú korabeli forrás nem támasztja alá ezeket a híradásokat, annyi azonban bizonyos, hogy Rosendo nagyapja, Hermenegild valóban harcolt a muszlimok ellen a Coimbra elleni hadjáratban. Damian J. Smith felvetette, hogy talán Santiago mintájára itt is a püspökök militarizálásával szembesülünk, akiknek a sorához a XIII. században még sevillai Szent Izidor is csatlakozott, és legendája fokozatosan bővült harcos momentumokkal. Nyugvóhelyére, az általa alapított Celanóra III. Ramiro leóni király már halála évében, 977-ben úgy utalt, mint ahol Rosendo „legszentebb teteme” nyugszik, a 980-as években pedig már szent/boldog emlékezetüként emlegették. Legendájának első változatát még 1150 körül elkészítette Esteban (István) testvér, amit majd Ordoño de Celanova műve, a *Vita et miracula* követett 1172-ben.⁶⁹ Megjegyzendő, hogy a szerzetesek kanonizálási igyekezete magától értetődően kapcsolódott össze az orensei püspökségtől való függetlenségük biztosítására irányuló törekvésükkel. A legendában Ordoño nem véletlenül utal egy (fiktív) királyi kiváltságlevélre, miszerint a monostor csak Isten és a római pápa alá tartozik.

Rosendo szentté avatása nagyban köszönhető Hyacinth Bobone kardinálisnak, a későbbi III. Celesztin pápának (1191–1198), aki maga is a hadjáratok támogatója és aktív részese volt,⁷⁰ s nem utolsósorban neki köszönhetjük László király kanonizálását. Hyacinthot első ízben 1154-ben küldték legátusként Rómából Hispániába, hogy támogassa és szervezze a mórok elleni háborút. Az 1155-ös valladolidi zsinaton maga is felvette a keresztet, kijelentve, hogy készen áll egy kereszties hadjárat vezetésére. Már ekkor, de később 1172-ben is Huete ostroma alkalmával lelki kiváltságokat helyez kilátásba a harcokba bekapcsolódók számára. A pápák Hispániában ezt követendőnek tartották, s feltehetően Hyacinth hatására adta ki III. Sándor pápa 1175-ben *Merore pariter* bulláját, amely szerint akik egy évet saját költségükön harcoltak és meggyónták bűneiket, ugyan-

⁶⁵ A legenda bevezetőjében hangsúlyozza, hogy nem Károly hadjáratairól akar szólni, amelyek másutt olvashatók (*gesta et triumphalem bellorum eius hitoriam aliis relinquimus*). Deutz 2002. 50–52., 56–59. o.

⁶⁶ Deér 1971. 1–56. o.; Veszprémy 1999b. 470–477. o.; Veszprémy 1991. 73–77. o. Vö. Szovák 2000. 145. o.

⁶⁷ Smith 2009. 53–67. o.

⁶⁸ García y García 1976. 157–172. o., Rosendo életírásával és Hyacinth kanonizációs oklevelével.

⁶⁹ Herbers 2006. 103–120. o.

⁷⁰ Smith 2009.

azon kiváltságot nyerik el, mint akik a Szentföldre mentek.⁷¹ Továbbá Hyacinth az, aki jóváhagyja az Avilai lovagoknak a Santiagói lovagrendhez való csatlakozását, amivel előkészítette a Santiagói lovagok pápai védelem alá helyezését és alapítólevelük megerősítését 1175-ben. A dokumentumot III. Sándor pápa bocsátotta ki, de a szövegét Albert de Morra, a későbbi VIII. Gergely fogalmazta.

A szentté avatások XII. századi történetében rendhagyó, hogy Hyacinth Hispániában pápai legátusként fogalmazta meg és adta ki a kanonizációról szóló oklevelet, kiemelve ebben, hogy a Celanovában nyugvó Rosendo Portugáliát a mór támadástól, Galíciát pedig a vikingektől mentette meg.⁷² Az oklevélben megemlíttette továbbá, hogy a leóni (II. Ferdinand/ Fernando, 1157–1188), kasztíliai (VIII. Alfonz /Alfonso, 1158–1214) és portugál (Afonso Henriques, 1139–1185) királyok kérésére támogatja a szent felemelését (elevatio) és tiszteletét. A királyok igyekezetét magyarázza az is, hogy Rosendót királyi rokonságból származónak tudták, amiből annyi volt igaz, hogy Rosendo nagynénje II. Ordoño leóni király felesége volt, de alakját szerzetesi és püspöki életpályája, az uralkodói udvarokhoz való közelsége és lojalitása egyaránt vonzóvá tehetette.

A kanonizációs levél egységese, sajátságai miatt felmerült a hamisítás gyanúja, ám a körülményeknek az életirással való hasonlósága, amit a levél készítői jól ismerhettek, a gyanút szinte teljesen eloszlatták. A levél eredetisége mellett szól, hogy azt pápaként III. Celesztin 1195 októberében, talán nem véletlenül az Alarcosnál elszenvedett nagy keresztény vereség utáni napokban megerősítette. Ebben utalt arra, hogy azt korábban még szerényebb méltóságában „*in minori gradu positus*”-ként bocsátotta ki. Ez nemcsak az alakulófélben lévő pápai eljárásrend betartásának a bizonyítéka, hanem egyúttal igazolja Celesztinnek a kereszties háborúk iránti mély elkötelezettségét is.

Ebbe a sorba illik Knud (Canute) Lavard (1096–1131), Erik dán király fia. Már apja, I. Jóságos Erik (Ejegod) király (1095–1103) is kereszties hadjáratra indult, de útközben Ciprus szigetén érte a halál. A legenda szerint Knud az obodritákat hódította meg és térítette, templomokat alapított, egyik lánya is egy obodrita fejedelem felesége lett.⁷³ A legkorábbi legendában még az őt meggyilkolni készülő unokatestvére, Magnus (a későbbi svéd király) az, aki a saját szentföldi útra indulásáról beszél. Az 1180-as években Sven Aggesen azonban már arról ír, hogy maga Knud jelent meg keresztiesként, „*sub vexillo crucis*” a végzetes, halálával végződő találkozón.⁷⁴ Kultuszát az utána következő uralkodók szinte azonnal megpróbálták kihasználni, első sikertelen szentté avatására 1146-ban tettek kísérletet. Térítő tevékenységéhez kapcsolódik szentté avatása is. Miután fia, I. Valdemar király (uralk. 1154–1182) meghódítja a Rügen szigetén fekvő Arkonát, a híres pogány kultuszhelyet, kezdetét veszi a kanonizáció előkészítése, amit a III. Sándor pápa és a Valdemár közötti jó viszony csak segített. A bulla kiadására és kihirdetésre 1169-ben került sor, a szertartásra 1170-ben a szent nyugvóhelyén Ringstedben, amikor ugyan-

⁷¹ Smith 2011. 157–178. o.

⁷² Smith 2009. 60. o.

⁷³ „Pacem Danis et paganis fidem sanctus contulit, quos a vanis et prophanis ritibus recedere et in Christum credere compulsi sub pacis federe. Duci Danorum sub iure regio honorem exhibit Sclavorum legio”. *Bergsagel* 2010. 16. o.

⁷⁴ Aggesen 1917–1922. I. k. 132–33. o.

azon a napon egyúttal fiát, a hétéves VI. Knudot is társkirállyá avatta.⁷⁵ 1171-ben a pápa a Baltikum egészét missziós területnek nyilvánítja, s megadja a résztvevőknek a szentföldi-vel megegyező lelki kiváltságokat. Valdemar a Balti területek alávetésében apját követte, s annak kanonizálása után a térségbe való beavatkozását még inkább keresztes cselekedetnek tekinthette.

A térítés érdemeit illetően az 1189-ben szentté avatott Ottó bambergi püspök (1102–1039) is ide sorolható, akit a „Pomeránia apostola” címmel tiszteltek, mivel ott pápai legátusként komoly térítő sikereket ért el. Pápai felhatalmazás alapján a kanonizációra vonatkozó döntést 1189. augusztus 10-én az eichstätti és merseburgi püspök hozta nyilvánosságra a würzburgi birodalmi gyűlésen a király, VI. Henrik jelenlétében, az *elevatio*ra pedig szeptember 10-én a szent bambergi sírjánál került sor. Esetében halálának 50. évfordulója is támogathatta az eljárás sikerét, miként az a tény is, hogy II. Henrik közvetlenül Róma joghatósága alá rendelte a bambergi püspökséget.⁷⁶ Az 1189-es évszám felveti a kérdést, hogy Henrik 1147-évi kanonizációjához hasonlóan kapcsolódik-e az esemény valamilyen szállal Frigyes keresztes hadjáratához. A pápa és a császár ismert ellentéte miatt Ottó sokkal inkább a pápához hű szentéletű főpap alakját népszerűsítette, aki persze térítő tevékenységével a keresztes törekvésekhez is példaként szolgálhatott. Egyébként a III. Celesztin által szentté avatott püspökök esetében a Staufokkal való szembenállás komoly előnynek számított, amit Tarentaise-i Péter vagy Gubbioi Ubaldo esete is igazol.

Lászlóból Szent László

Valamennyi XII. századi legenda közül a magyar király, László legendája esetében a legszorosabb a keresztes háborúhoz való tematikus kapcsolódás: őt magát kéri fel vezérnek a nyugati uralkodók. A hazai kutatás, magamat is beleértve,⁷⁷ régóta próbálkozik megbirkózni a legendahely értelmezésével, a legendában és a krónikában közel azonos szöveggel olvasható szakasz datálásával. A kutatás hamar elveszítette a híradás történetiségébe vetett bizalmát, bár akadtak, akik László király egy feltételezett zarándokútjával, annak tényleges szándékával próbálták magyarázni a történetet. Mára általánosan elfogadottá vált e keresztes történet egy teljesen irodalmi, a történeti valóságot nélkülöző értelmezése. A kérdés sokkal inkább az maradt, hogy a lejegyzés III. Béla vagy II. András uralkodásához köthető-e. Mindkét uralkodó mellett komoly érvek szólnak: Béla a harmadik keresztes hadjárat idején Európában is közismerten támogatta a keresztesek átvonulását, sőt jelentős létszámú magyar csapat csatlakozott hozzájuk, még ha utóbb vissza is tértek és nem keltek át Kis-Ázsiába. A legjelentősebb súlyú érv mégis az volt, hogy keresztes fogadalmát nem teljesítette, hanem azt fiainak, közülük is a későbbi királynak, II. Andrásnak hagyta örökül. András mellett éppen sokáig halogatott, majd megvalósult keresztes hadjárata szólt. Őt a magyar krónika szövege is a keresztesek vezérének nevezte, ami – amint újabban bizonyították – megfelelhetett a valóságnak, hiszen maguk a kortársak is, köztük a pápa, a császár távollétében őt tekintették a hadjárat veze-

⁷⁵ *Krafft* 2005. 120. o. (A hivatkozott forrás: Saxo Grammaticus ad a. 1170). Ez egyúttal az első dániai koronázás.

⁷⁶ *Petersohn* 1989. 31–53. o.

⁷⁷ *Veszprémy* 2019a.; *Veszprémy* 2019b. 16–25. o. Évfordulós megmondolás alapján helyezték többen a váradi püspökség alapítását 1092-re, azaz éppen száz esztendővel korábbra.

tőjének.⁷⁸ András joggal tekinthette előképének a néhány évtizede szentté avatott királyt, nem véletlen, hogy saját temetkezési helyéül is Váradra gondolt, és tetemét először ott is temették el.⁷⁹

A nemzetközi politikai helyzet az 1180-as években egyértelműen a keresztes hadjáratoknak kedvezett. A pápasággal kapcsolatban a magyar király éppen a Jeruzsálem elvesztését, 1187-et követően indított harmadik keresztes hadjáratot alku pozícióba. A pápaság számára nagy jelentőségű volt a korabeli középhatalomnak számító Magyarország megnyerése mind a keresztes hadjárat, mind az abban részt vevő, a pápasággal sokszor feszült viszonyban lévő uralkodók, így elsősorban a német császár ellensúlyaként. Közvetlenül talán László szentté avatását is a magyar király, III. Béla kereszteseket támogató politikájának, keresztes fogadalmának köszönhetjük.⁸⁰ Az egykoron a császárral szemben a pápa oldalán álló László király elfogadható volt Rómának, az országban pedig a XII. században László körül kialakult egy legendakör, nyugóhelyén egyházi tisztelete ekkorra már élő lehetett. Ez részben helyi, váradi lehetett, részben udvari eredetű, ami alapvetően utódának, Kálmán királynak volt köszönhető. A szakirodalom, így Klaniczay Gábor is magától értetődően számolt a keresztes hadjárat ösztönző szerepével a szentté avatásban.⁸¹

Keresztes hadjáratok és keresztesek Magyarországon

Az azonban a magyar krónikából is ismert volt, hogy az első keresztes hadjárat csapatai Kálmán király uralkodása idején átvonultak az országon, nem is beszélve az első jeruzsálemi fejedelemeről, Gottfried Bouillonról, akinek személyes találkozását a magyar uralkodóval a francia krónikák megőrizték, sőt a kódexekben ábrázolták. A XII. század végén joggal gondolhattak arra, s a kronológiát illetően nem tévednek nagyot, hogy Nyugaton a hadjárat előkészítése már Kálmán elődje, László uralkodása alatt megkezdődött.

László király szentté avatását illetően a *Pray-kódex*-ben fennmaradt, évszámmal ellátott kétszeres bejegyzés: „*Elevatio s. Ladyzlai*” mellett legfontosabb támpontunk a legendájában olvasható 1192-es évszám, mivel a pápai bulla vagy a döntésről tudósító levelek nem maradtak fenn.⁸² Ez még önmagában nem lenne meglepő, noha Otfried Krafft a kanonizációkat számba vevő kézikönyvében éppen ez alapján *nem* tárgyalja László esetét. Nemcsak Lászlót, hanem Traui (Trogiri) Szent Jánosét (horvátul Ivan Trogirski) sem. A meglepő inkább az, hogy Spalatói Tamás krónikáján kívül más korabeli forrás nem említette László szentté avatását, pedig jó okkal feltételezhető, hogy a kanonizációról

⁷⁸ Smith 2017.

⁷⁹ Bácsatyai 2015. 285. o.; Kerny 1989. 162–163. o.

⁸⁰ A szentté avatás lefolyása, a pápai támogatás, illetve az azt engedélyező pápai bulla megléte megosztja a hazai és nemzetközi szakirodalmat. Az ellentétes véleményekre lásd: Klaniczay 2000. 161–162. o. és Solymosi 2017. 28–35. o. A kutatók más része László szentté avatásban nem lát semmiféle problémát, pl. Barabás 2014. 17–18. o.

⁸¹ „Ha valamilyen aktualitást szolgált az 1192-es szentté avatás, akkor elsősorban III. Béla keresztes háborúkkal kapcsolatos vágyaiban és terveiben kell keresni.” Klaniczay 2000. 163. o.

⁸² Veszprémy 2019a. 81. o.

az érintett területek egyházainak főpapjait is értesíthette a pápa.⁸³ Az említett dalmáciai Traui János még rosszabbul járt, még kevesebbet olvashatunk az eljárásáról. Az ő esetében az egyetlen nyomot a liturgikus forrásokban találhatjuk meg: a tiszteletére olvasott vesperás második antifónájában említett, az ügyében vélhetően eljáró Gergely lehetne azonos az 1192-ben eljáró pápai legátussal, aki talán a szent ünnepnapján, november 14-én is a városban tartózkodhatott.⁸⁴

Traui Szent János esete több szempontból is tanulságos. A XI. századi osori szerzetesnek, majd Trau püspökének (1162 körül–1111 körül) helyi tisztelete a XII. század elején bekövetkezett halála óta városában folyamatos lehetett. Első legendája a XII. század közepén íródhatott, ami azonban nem maradt fenn, a ma olvasható pedig Treugan traui főesperes, későbbi traui püspök (1206–1254) munkája 1203-ból.⁸⁵ Tiszteletére ösztönzőleg hathatott, amikor a korábban, talán 1171-ben eltulajdonított kézereklyéje 1174-ben – később csodával magyarázva – visszakерült Velencéből. A legendában említett vagy abból kikövetkeztethető évszámok – kontrollforrások hiányában – azonban mind bizonytalanok. Kérdéses, hogy valóban érte-e Trau városát szaracén támadás, a szent ereklyéit talán már korábban, 1125-ben elvitték a velenceiek, visszatérőben egy keresztes hadjáratról, miközben Chiosról megszerezték Szent Izidor ereklyéjét. Korábbi helyi *elevatio*ja is bizonytalan, ha tényleg egy üstökös megjelenéséhez köthető, akkor 1161–1162 novembere jöhet szóba.⁸⁶ Az egyház a reformokat támogató tevékenysége miatt, a város lakói pedig Kálmán magyar király, majd a velenceiek ostroma idején tanúsított támogató közbenjárásáért és segítségéért emlékezhetnek rá szívesen. A szent püspök ugyanis a magyarokat és a Trau-beliakat összebékíti, Velence esetében azonban erről nincs szó, ami a legenda magyarok iránti elfogultságáról tanúskodik.⁸⁷

János és László kanonizációja esetleg összekapcsolódhatott, mivel III. Béla a dalmáciai térséget igencsak nagy figyelemmel kísérte.⁸⁸ Zárát a velenceiek ellen kellett védelemezni, amelyet azok éppen 1192-ben és 1193-ban támadtak ismét. Trau városa 1180-ban szembefordult Velencével és a magyar fennhatóságot választotta, miként Spalatóban 1180-ban a bizánci uralom ért véget. A magyar király azonnal élt főkegyúri jogaival, s a spalatói érseki széket ettől kezdve a maga jelöltjeivel töltötte be, noha a pápa, III. Sándor ez ellen már 1181-ben tiltakozott.⁸⁹ Ennek ellenére 1192 márciusában a korábbi pannonthalmi apátot, Pétert a pápa, III. Celesztin felszentelte, megadván neki a palliumot (érsek 1191/2–1196).⁹⁰ Ha Ana Marinkovićnak igaza van, és Péter elődje korábban, esetleg már 1189-ben távozott a kalocsai érseki székre, akkor Péter megerősítése 1192-ben hosszas tárgyalások eredményeként következett be.⁹¹ A rendezés jele lehetett Gergely pápai legá-

⁸³ Krafft 2005. 157. o. Krafft Becket Tamás és Knud esetét hozza példának, amikor több címzett is kapott a kanonizációról értesítést. A magyar király mellett Job esztergomi érsek, Elvin váradi püspök, váradi kánokok kaphattak levelet. *Solymosi* 2011. 34. o.

⁸⁴ Marinković 2008. 186. o. „Johannem Gregorius optans venerari”.

⁸⁵ Farlati 1998.; Marinković 2010. 179–200. o.

⁸⁶ A lehetőségeket és ellentmondásokat gondosan mérlegeli Steindorff 1988. 17–36. o. Üstököst 1161-re és 1192-re igazoltak. *Kronk* 1999.

⁸⁷ Marinković 2010. 185. o.; Farlati 1998. 48–51. o.

⁸⁸ Összefoglalóan lásd *Gál* 2019.

⁸⁹ *Smičiklas* 1904–1934. II. k. 175., 188. o.

⁹⁰ *Katona* 2001. 109–110. o.

⁹¹ Marinković 2008. 179–188. o.

tus megérkezése 1192-ben Trauba, s János feltételezett szentté avatása. Kultuszának esetleges jóváhagyása erre az időre valószínűsíthető, noha erről Spalatói Tamás nem tesz említést, talán irigykedve a szomszédos város patrónusának sikerére.⁹² Persze, ha valóban történt kanonizáció, arról tudnia kellett, hiszen az érseki tartományában történt.⁹³ A későbbi legenda tud hatvan tanú meghallgatásáról, ami egy korábbi legátusi tájékozódás megtörténtét vagy a kérelem beterjesztéséhez szükséges bizonyító anyag meglétét támogatná. Talán feltételezhető, hogy III. Béla egyszerre két személy szentté avatását kezdeményezte, de legalábbis támogatta a pápánál. Traui Szent Jánosét kifejezetten azért, mert a város frissen került magyar fennhatóság alá, s irányukba bizonyítani akarta elkötelezettségét. Hasonlóan ahhoz, ahogyan Mátyás király anyagilag is felkarolta III. Babenberg Lipót kanonizációját ausztriai foglaltságainak idején.⁹⁴ Annyi azonban bizonyos, hogy a legátusok jelenlétét Trauban kihasználhatták a szent tiszteletének a növelésére.

László esetében a pápai döntés megszületése mellett szólhat egy kortárs példa, amikor a pápai döntést illető bizonytalanságot a későbbiekben eloszlatták, kieszközölve egy határozott pápai állásfoglalást. Erre példa a kölni érsek, Anno (†1075) szentté avatása. Ezt az általa alapított monostor, Siegburg apátja kezdeményezte, ami 1183-ban vezetett sikerre, de a legátusoknál nem volt ott a pápai oklevél. Ezért a pápának később újabb legátussal kellett a *translatiót* megerősítenie.⁹⁵ Ehhez hasonló bonyodalomról László esetében nem hallunk, márpedig a kortársaknak biztosan szemet szúrt volna a pápai oklevél hiánya.⁹⁶

Az 1190 körüli pápai legátusok magyarországi tevékenységét legutóbb Kiss Gergely és Solymosi László tekintette át. A legátusok ismert feladatai közül a szentté avatással egyetlen adat sem hozható kapcsolatba, mégis nehéz elképzelni, hogy egy ilyen súlyú eseményről ne tárgyaltak volna.⁹⁷ Ezzel kapcsolatban egyedül a szebeni prépostság László patrocíniumát szokták megemlíteni, mivel Gergely legátus eljárta a prépostság ügyében.⁹⁸ A számon tartott utazások közé tartozik III. Orbán legátusa, Theobald útja is, aki 1186 végén vagy 1187 elején járhatott erre. III. Kelemen és III. Celesztin diakónus kardinálisa, Gergely (Gregorius de Sancto Apostolo) kétszer járt itt, 1189 februárja és 1190 májusa, majd ismét 1192 januárja és novembere között.⁹⁹

A Solymosi László által rekonstruált időrend szerint a magyar király követei 1188 és 1189 fordulóján érthettek Rómába a kérvénnyel és az ősgenda szövegével, mire III. Celesztin pápa – vélhetően támogató – válasza 1191-ben érthette el a magyar királyi udvart.¹⁰⁰ Gergely 1192-es útja egybe is eshetett a feltételezett traubeli és a váradi *elevatió*val. Mindkettő nevezetes egyházi és világi esemény lehetett, a váradi esetében feltételezhető, hogy az a király és főpapok széles körének jelenlétében történt. Az ese-

⁹² Tamás krónikájában elismerően emlékezik meg Traui Jánosról, de azért bizonyos fenntartás kiérezhető szavaiból, „miként mondják” (sicut asserunt), polgártársai tisztelték (habitus a civibus suis). *Historia* 2006. 76. o.

⁹³ Marinković nyomán újabban többen elfogadták János 1192-es kanonizációját, lásd: *Thoroczky* 2019. 61. o.; *Kiss* 2019. 88. o., bár a források hagynak kétséget.

⁹⁴ *Haltrich* 2019.

⁹⁵ *Kemp* 1945. 24–25. o.

⁹⁶ A pápai oklevél elküldése mellett érvelt legutóbb *Solymosi* 2017. 28–35. o.; *Solymosi* 2020.

⁹⁷ Kifejezetten keresztes ügyekben az első legátus 1217-ben érkezik Magyarországra. *Kiss* 2016.

⁹⁸ *Solymosi* 2017. 33. o.; *Thoroczky* 2012. 38., 41. o.; *Thoroczky* 2018. *Thoroczky* utal a László patrocínium korai voltából adódó problémákra is.

⁹⁹ *Kiss* 2010. 195–201. o. és *Kiss* 2019. 81–92. o.

¹⁰⁰ *Solymosi* 2017. 29–35. o.

mény ünnepélyes lefolyására a sírt felnyitó kézművesnek adott királyi privilégium az egyetlen bizonyosság.¹⁰¹

Egy újabb magyar király szentté avatásához vezető folyamatot a hattini csata 1187 nyarán, majd Jeruzsálem eleste október 2-án jócskán felgyorsította. Ezekre a keresztény világnak azonnali válaszlépést kellett tennie, és valóban, VIII. Gergely pápa már október végén kiadta az „*Audita tremendi*” kezdetű kereszties bulláját. A keresztiesek szárazföldi útja a Magyar Királyságon át vezetett. A nyugati uralkodók az átvonulást megkönnyítendő levelekkel megkeresték a magyar királyt, amelyek közül fennmaradt II. Henrik angol király és Montferrato ögrófjának levele.¹⁰² A német császár serege előtt 1188-ban Konrád mainzi érsek készítette elő az átvonulást.¹⁰³ Barbarossa Frigyes császár a keresztet már 1188. március 27-én felvette a mainzi székesegyházban.¹⁰⁴ III. Béla kereszties fogadalmát nehéz eseményhez kötni, legutóbb Florin Curta VI. Henrik 1195–1196-os kereszties hadjáratához kapcsolta.¹⁰⁵ Erre azonban akár már a kanonizáció előtt sor kerülhetett, amihez jó alkalmat kínálhatott a császárral való találkozása,¹⁰⁶ később Barbarossa Frigyes váratlan halála és a német sereg felbomlása 1190-ben, ami egyúttal előrevetítette a Szent város visszafoglalásának elmaradását. Mindez be is következett, annak ellenére, hogy az angol és francia sereg komoly sikereket ért el, és megmentették a latin államokat az összeomlástól. Azt, hogy Béla nem szándékozott sereggel elindulni, jól magyarázza a magyar–bizánci rokoni és politikai kapcsolatok bonyolult jellege. Ez azonban nem akadályozta özvegyét, Capet Margitot, aki férje halála után Jeruzsálembe zarándokolt, s ott is halt meg 1197-ben. Margit jeruzsálemi bevonulásának képe francia származásának köszönhetően fel is került a versailles-i palota *Salle des croisades* falára. Egyébként Margit II. Henrik angol király fiának lett a felesége, s igaz, hogy csak 1158 körül született, de a Westminsterben és Saint-Denisben történt alább részletezendő eseményekről tudomása lehetett, sőt Becket Tamás hazai tiszteletének a meghonosításában is közbenjárhatott.¹⁰⁷

III. Béla esetében joggal hívták fel a figyelmet arra, hogy az 1190-es évekre Béla már stabilizálta magyarországi uralmát, s belpolitikai okokkal nehéz lenne magyarázni kereszties lelkesedését.¹⁰⁸ Így a szentté avatás és a kereszties fogadalom külső okát csakis a nemzetközi politikában, leginkább a pápasággal kialakított kapcsolatokban, illetve francia rokonságával kapcsolatban lehet keresni, figyelembe véve természetesen feltételezhető mély személyes vallásosságát. A kereszt felvételét joggal motiválhatta a balkáni magyar terjeszkedés és katonai jelenlét legalizálása, ami üzenet lehetett Bizáncnak és a pápaságnak is. Utóbbi 1192–1193-ban a szerbiai magyar előrenyomulást és hódítást nem támogatta, Bizánc pedig egyértelműen saját érdekszférájába tartozónak tekintette Szerbiát, ha

¹⁰¹ *Klaniczay* 2000. 162. o.

¹⁰² *Fejér* 1829–1844. II. k. 245–246. o., *ÁÚO* I. k. 83–84. o.; *Kristó – Makk* 1981. 74–76. o. Legújabban *Bárány* 2018. Utal arra, hogy a magyar krónika Britannia alakja Bretagne-ra vonatkozhat, s a normann hercegekre, főleg IV. Alanra gondol, aki maga is részt vett a kereszties hadjáraton.

¹⁰³ Írott források 2018. 487. o. (Kölni királykrónika, 1188. év)

¹⁰⁴ *Painter* 1962.

¹⁰⁵ *Curta* 2019. 1. k. 546. o. Azt mindenesetre tudjuk, hogy Henrik három hónappal szicíliai koronázása után húsvétkor vette fel a keresztet, először Nagypénteken, majd nyilvánosan húsvét vasárnap. *Loud* 2014. 7. o.

¹⁰⁶ Erre legutóbb *Szovák* 2017b.

¹⁰⁷ *Mezey* 1980. 41. o.

¹⁰⁸ Vö.: *Solymosi* 2017. 28. o.; *Solymosi* 2020.

már a dalmát partvidéket elveszítették.¹⁰⁹ Ha így történt, Béla előrelátóan döntött, hiszen a XIII. század folyamán a magyar királyok több ízben is megkapták a keresztes kiváltságokat a balkáni hadjárataikhoz, amikkel egyébként különböző okoknál fogva alig éltek.

Kérdés az is, hogy mi szükség volt a XI. század végi Európában páratlanul sikeres szentté avatási hullám után egy újabb király kanonizálására. Ebben a döntésben a korszellem, a XII. századi példák, a kül- és belpolitikai megfontolások egyaránt szerepet játszhattak. A király körében lévő főpapok nagy jelentőséget tulajdoníthattak az újonnan megszerzett szent ereklyéknek, miként ezt rilai Szent János ereklyéinek megszerzése, Esztergomba vitele is példázza. Nyugaton Barbarossa Frigyes idején Milánóból Kölnbe viszik át az addig csak helyi tiszteletnek örvendő Három királyokat, s ezzel egy, az egész középkoron át rendkívül népszerű búcsújárás alapjait vetették meg.¹¹⁰

A szentté avatások a szertartásban való aktív bekapcsolódásuk révén hangsúlyosan mutatták ki a királyok hatalmukat és személyük szakrális elemét. A királyok személyes részvétele a szent maradványaink „átvitelében” szembeszökő.¹¹¹ Igaz, ezt a pillanatot III. Konrád nem várta meg, de Barbarossa Frigyes és korábban Párizsban, pontosabban Saint Denis-ben VII. Lajos Szent Dénes ereklyéinek a kriptából az apátsági templom főoltárához való átvitelekor tudatosan saját kezűleg érintette meg és vitte az ereklyéket. Személyes részvételüket részletesen le is írták az egyházaknak kiállított oklevélben.¹¹² Az ünnepi aktust Saint-Denis és Aachen esetében is egy királyi oklevél kiállítása követte, Aachen esetében az 1165. december 29-i *elevatió*t a következő év január 6-án. Különösen szembetűnő a kezdeményező király szerepe Hitvalló Eduárd szentté avatásánál, ahol a kanonizációs bulla 1161-ben kelt, de a westminsteri szertartással vártak egészen 1163-ig, amikor a király visszatért a kontinensről, ahol Fécampban a Sainte Trinité bencés monostorban éppen normann elődei átvitelét kezdeményezte. A magyar király hasonlóképpen aktívan bekapcsolódhatott az 1192-es szertartásba.

Joggal tételezzük fel, hogy Szent Lászlónak a forrásokban leírt kimagasló termete és Bélának a kortársak által személyesen megtapasztalt termete (függetlenül attól, hogy a neki tulajdonított csontváz tényleg hozzá kapcsolható-e) a két uralkodó közötti hasonlóságot a kortársak számára is nyilvánvalóvá tette. Mindenesetre Anonymus gesztájában Álmos alakjának leírása kapcsolatba hozható Béla magas termetével (már ha persze tényleg ő volt a „jó emlékezetű” király). Az újabb szentté avatás, a király „vicarius Dei”-ként való megjelenése a lelki és egyházi szférában is kiemelhetette a hasonlóságot, amire egyházi tanácsadói úgyszintén felhívhatták a király figyelmét.¹¹³

Királyokat, különösen ha nem voltak mártírok, az őket nyomasztó politikai örökség súlya miatt sosem volt könnyű kanonizálni, a XII. századból az említettekén kívül nincs is több példánk rá.¹¹⁴ II. Henrik kanonizációs bullájában is a következőt olvashatjuk a világi hatalomról: „*bár* a birodalom koronáját és jogarát magához vette, mégsem csá-

¹⁰⁹ Makk 1993. 182–187. o.; Makk 1982. 33–69. o., itt 56–59. o.

¹¹⁰ Engels 1988. 45–46. o.; Rilai St. Ivánra lásd: Kristó – Makk 1981. 101. o.; Bödey 1940. 217–221. o., az ereklye magyarországi tartózkodásának éveit: 1183–1187.

¹¹¹ Petersohn 1975. 426. o. Később Barbarossa Frigyes 1187-ben az augsburgi Szt. Ulrich és Afra kolostor újraszentelésén három püspökkel együtt ismét maga viszi a szent ereklyéket.

¹¹² Engels 1988.

¹¹³ Lotter 1979. 351–352. o.

¹¹⁴ Erre lásd VII. Gergely híres levelére és annak értelmezésére Cathrein 1917–1918. 238–239. o.

szári értékek, hanem lelki értékek szerint élt” (*quod cum diedema, sceptrumque imperii suscepisset, non imperialiter, sed spritualiter vixit*).¹¹⁵ III. Sándor pápasága alatt mindenestre erre három példa is akadt, amivel az őt támogató országok uralkodóinak és dinasztiainak érdemeit elismerte. Ezek közé tartozott Hitvalló Eduárd és az említett Knud. III. Celesztin azonban csak egyetlen királyt kanonizált, Lászlót, pedig pápaságának időtartamát tekintve a legtöbbet kanonizáló pápák közé tartozik.¹¹⁶ Rosendo, László és a vitatott Traui János nélkül őt szentté avatás kapcsolható a nevéhez. Bambergi Ottó 1185-ben megghiúsult kanonizációja mögött pedig éppen a Frigyes és a pápák közötti feszültség állhatott, amit 1189-re a keresztes hadjárat megindítása enyhített.¹¹⁷

Hitvalló Eduárd (uralk. 1042–1066) angolszász király kanonizációja a század másik nevezetes eseménye volt. A király tisztelete már a Westminsterben történt eltemetése óta szíves folyamatos volt, özvegye megíratta életrajzát, első legendája 1075 körüli, első átvitelére pedig 1102-ben kerül sor. William of Malmesbury pedig 1120 körül a neki tulajdonított csodákat foglalja írásba.¹¹⁸ Először 1138–1139-ben próbálkoznak a szentté avatásával, aminek fáradhatatlan képviselője Osbert of Clare volt. Ő maga írta azt az életrajzot is, amit a szentté avatás kérelmezéséhez csatoltak. Elsőként az Angliában tartózkodó pápai legátusoknál próbálkoztak,¹¹⁹ de azok a Kúriához utasították a Westminster-beli szerzeteseket. Osbert el is ment Rómába 1139–1140-ben, de a pápa nem hagyta jóvá kérelmét, részben mert a zsinat elé akarta terjeszteni, részben pedig hiányolta az angol egyház egészének támogatását. Legközelebb 1160-ban próbálkoztak, most jobban előkészítve, immár az angol király, II. Henrik teljes támogatását élvezve, s 13 támogatólevelet, köztük két legátusét csatolva.¹²⁰ A pápai kanonizációs oklevél 1161. február 7-én kelt, s magára a szertartásra 1163 októberében került sor, korábbi január 5-i ünnepnapját is áthelyezve erre a napra.¹²¹ Eduárd legendája teljesen a szerzetesi ideálokat, alázatosságot, adakozást és a szegényekkel való törődést testesíti meg. A hangsúly – II. Henrik legendájához hasonlóan – inkább gyermektelenségére, önmegtartóztató, szűzies életére helyeződik.¹²² Aelred nem véletlenül emeli ki, hogy az Úr vérontás nélkül törte le az ellene lázadókat és ellenségeit.¹²³ Már korai legendáiba bekerül a koldus képében Szent János evangélistának adott, majd tőle visszanyert gyűrűjének története.¹²⁴ Hadi vonatkozású csodája csak egy van: amikor fohászzkodását követően látomásában meglátja a támadó dán király halálát, amivel helyreáll a béke a két nép között. Ezt követően tesz fogadalmat római zarándoklatra, ami alól a pápa felmenti, amennyiben a király felújítja és megajándékozza a Szent Péternek szentelt westminsteri monostort.¹²⁵

¹¹⁵ MGH SS 6. k. 813. o.

¹¹⁶ Goodich 2008. 307. o.

¹¹⁷ Schimmelpfennig 2005. 379–408. o.

¹¹⁸ Összefoglalóan lásd: Scholz 1961.; Krafft 2005. 105–115. o.

¹¹⁹ Osbert levele tanúsága szerint úgy gondolta, hogy az ügyben eljárhat a pápai legátus. Knep 1945. 16. o.

¹²⁰ Ezek egyikét Hyacinthban vélték azonosíthatónak, ami azonban nem bizonyítható.

¹²¹ A levélből nem derül ki, hogy az eljárást megismételték volna, pusztán arról esik szó, hogy az anyagokat a pápa megismerte. Kemp 1945. 17. o.

¹²² Scholz 1961. 28–29. o.

¹²³ „Ipse sine sanguine rebelles subegit” Patrologia Latina: 195: 750. coll.; Aelred 2005. 153. o.

¹²⁴ Valószínűleg Osbert már 1161 előtt beemelte a szent csodái közé. Lásd: Dutton 2017.; Marzella 2011.

¹²⁵ Aelred 2005. 123–244. o., 9–10. fejt. (Patrologia Latina 748–750 coll.); Osbert 1923. 5. fejt., 75–77. o. Talán Magnus dán király lehetett, aki valóban egy hajón halt meg 1047-ben.

László, mint császár-jelölt

A magyar krónikának éppen Szent László keresztes hadjáratra történt felkéréséhez kapcsolódóan van még egy érdekes leírása. Eszerint Lászlót a német fejedelmek felkérték római császárnak, amit ő visszautasított (tudniillik Lászlót a német fejedelmek császárnak szeretnék volna megválasztani). A motívum megjelenése (*imperio digna, imperio diademate dignum/császárságra, császári koronára méltó*) talán nem független a császári méltóság és a Szentföld felszabadításáért érzett egyetemes keresztes felelősségvállalás összekapcsolásától, amit legutóbb Björn Weiler mutatott be.¹²⁶ A krónikában részletesen leírt, magától értetődően fiktív epizód feledésbe merült, sem a nagyobb legenda, sem a lekiók nem említik, noha egyes legendaváltozatoknak a „Priami species imperio digna” (Priamus császárságra méltó alkata) félmondata talán erre utalhat. Valószínű, hogy a császárrá választás a krónikába már csak későbbi kiegészítésként került be, feltételezhetően már II. András uralkodása idején, amit szépen igazol a „tetrarcha” kifejezés kapcsolata a Konstantinápoly elfoglalása (1204) utáni eseményekkel.¹²⁷ Amennyiben nem teljesen független egymástól a krónika és a legendaszerzők császár-utalása, akkor azt gondolhatjuk, hogy a legenda bővítői kapva kaptak az ötleten, s az arisztotelészi „Etiká”-ra visszamenő oroszlán-hasonlat mellé beiktatták a Priamos alakját megidézőt is.¹²⁸ Maga a kép a korban kedvelt volt, a Nagy Szent Albert, Aquinói Szent Tamás, Aegidius Romanus (†1316) vagy éppen a nápolyi Pier della Vigna (†1249) által is szó szerint ugyanígy használt kép eredetileg a III. századi Porphyrius *Isagoge* című, Boethius latin fordításában népszerűvé váló munkájára megy vissza.¹²⁹ A legendánál is részletesebben a szerzők szerzői fejtették ki a hasonlatot, míg a László-legenda egyes kéziratának másolói nem értették, mit keres a szövegben Lászlóval kapcsolatban a császári cím, s azt királyira változtatták (*regio diademate dignum/királyi koronára méltó*).¹³⁰

Ebben az összefüggésben nyerhetett értelmet László részéről a császári korona visszautasításának a gesztusa. Olyan uralkodó volt, aki alázatból a magyar koronát sem viselte, de a császárit már el sem fogadta. Kevésbé említett párhuzama a fiktív császári korona felajánlásnak II. Premysl Ottokár esete. Az *Annales Otakariani* az 1271-es évnél írja le meg lehetőségen részletesen a történetet, miszerint a kölni érsek és mások a választófejedelmek nevében felajánlották Ottokárnak a koronát, amit ő hívei tanácsára alázattal elutasított.¹³¹ Amennyiben a krónikának a legenda szerzője által ismert változata már tartalmazta volna ezt az epizódot, akkor a legenda szövege a szent király szerénysége bizonyítására – hogy tudniillik nemcsak a magyar, de a császári koronáról is lemondott – minden bizonnyal megemlítette volna.

Összefoglalva: a szakirodalomban a László-legendában olvasható keresztes történet megszületésének körülményeit illetően többféle megoldási javaslat is született. Jelen

¹²⁶ Weiler 2003. 25–31. o.

¹²⁷ Szovák 2000. 136–138. o.

¹²⁸ „secundum phisionomiam leonis magnas habens extremitates” Szovák 1993. 255–256. o.; Szovák 2000. 140. o., utalva *Minio-Paluello* 1962. 139., 191. o. A korábbi szakirodalomra áttekintéssel Madas 2000. Az oroszlán hasonlat korabeli használatára lásd Spencer 2017. 523–527. o.

¹²⁹ *Delle Donne* 1999. 17. o.; *Borgnet* 1891. Lib. I, cap. 3.

¹³⁰ SRH 2: 517. o.; *Hajdú* 2006. rec. III. 3.7, 46. o.; *Fodor* 1980. 65. o.; *Madas* 2004. 50–51. o.

¹³¹ *Graus* 1971. 65. o.

tanulmány amellet érvel, hogy a kereszties történetnek a legendában olvasható változata már a feltételezett ősllegendába, majd a legenda mára ránk maradt első szövegezésébe is bekerülhetett. A király szentté avatása illeszkedett a Jeruzsálem elvesztését (1187) követő kereszties előkészületek, majd hadjáratok sorába. A magyar királyi udvar klerikusai tudatosan teremtettek kapcsolatot az első kereszties hadjárat idején uralkodó magyar király, III. Béla között, akiknek a kiemelkedően magas termetük közötti hasonlóság a kortársak számára is nyilvánvaló lehetett. Mindez jobban érthetővé válik, ha László király szentté avatását a kereszties hadjáratok indításához (1146, 1189) csatlakozó pápai kanonizációk kontextusában helyezzük el.

BIBLIOGRÁFIA

- Aggesen* 1917–1922. *Sven Aggesen: Brevis historiae regum Dacie.* In: *Scriptores minores historiae Danicae medii aevi.* Ed. *Martin Cl. Gertz.* København, 1917–1922. 1. k. 94–141. o.
- Aelred* 2005. *Aelred of Rievaulx: Vita S. Edwardi.* In: *Uő: The Historical Works.* Ed. *Marsha L. Dutton.* Kalamazoo, 2005. 123–244. o.
- ÁÚO *Árpád-kori új okmánytár.* Kiad. *Wenzel Gusztáv.* 1–12. k. Budapest, 1860–1874.
- Bácsatyai* 2015. *Bácsatyai Dániel: Az egresi ciszterci monostor korai történetének kérdései.* *Századok*, 149. (2015) 2. sz. 263–299. o.
- Barabás* 2014. *Barabás Gábor: Papsttum und Ungarn in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts, ca. 1198–ca. 1241. päpstliche Einflussnahme, Zusammenwirken, Interessengegensätze.* (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Bd. 6.) Wien, 2014.
- Bárány* 2018. *Bárány Attila: Nyugati követek Bodrogbán – Wylermus, a francia király frater.* In: *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére.* Szerk. *Kincses Katalin Mária.* Budapest, 2018. 66–72. o.
- Bergsagel* 2010. *John Bergsagel: The Offices and Masses of St. Knud Lavard (†1131).* (Kiel, Univ. Lib. MS S.H: 8 A.8o). *Music and Letters*, 96. (2010) 4. sz. 639–640. o.
- Bödey* 1940. *Bödey József: Rilai Szent Iván legendájának magyar vonatkozásai.* *Egyetemes Philologiai. Közöly*, 64. (1940) 217–221. o.
- Borgnet* 1891. *Alberti Magni, Opera omnia vol. 7. Política.* Ed. *Auguste Borgnet.* Paris, 1891.
- Bouquet* 1894. *Recueil des historiens des Gaules et de la France. Tome 23.* Ed. *Dom Martin Bouquet.* Paris, 1894.
- Brown – Cothren* 1986. *Elizabeth A. R. Brown – M. W. Cothren: The Twelfth Century Crusading Window of the Abbey of Saint Denis.* *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 49. (1986) 1–40. o.

- Cathrein* 1917–1918. *Viktor Cathrein*: Hat Papst Gregor VII. den Staat für ein Werk des Teufels und der Sünde erklärt? *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*, 11. (1917–1918) 2. sz. 230–239. o.
- Chesnutt – Friis-Jensen* é. n. *Michael Chesnutt – Karsten Friis-Jensen*: Sanctus Kanutus Dux. In: *Medieval Nordic Literature in Latin: A Website of Authors and Anonymous Works c. 1100–1530*. Ed. *Stephan Borgehammar, Karsten Friis-Jensen, Lars Boje Mortensen, Åslaug Ommundsen*. (https://wikihost.uib.no/medieval/index.php/Medieval_Nordic_Literature_in_Latin, a letöltés időpontja: 2020. március 11.)
- Constable* 1953. *Giles Constable*: The Second Crusade as seen by Contemporaries. *Traditio*, 9. (1953) 213–279. o.
- Constable* 2008. *Giles Constable*: Early Crusading in Eastern Germany: The Magdeburg Charter of 1107/8. In: *Uő: Crusaders and Crusading in the Twelfth Century*. Farnham–Burlington, 2008. 197–214. o.
- Curta* 2019. *Florin Curta*: Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300) Tom. 1–2. (Ser. Brill’s Companions to European History, Vol. 19.) Leiden–Boston, 2019.
- Deér* 1971. *József Deér*: Aachen und die Herrschersitze der Arpaden. *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 79. (1971) 1. sz. 1–56. o. (Újra közölve: *József Deér*: Byzanz und das abendländischen Herrschertum. Ausgewählte Aufsätze. Sigmaringen, 1977. 372–423. o.)
- Delle Donne* 1999. *Fulvio Delle Donne*: Una disputa sulla nobiltà alla corte di Federico II di Svevia. *Medioevo Romano*, 23. (1999) 1. sz. 3–20. o.
- Deutz – Deutz* 2002. *Helmut Deutz – Ilse Deutz*: Die Aachener „Vita Karoli Magni“ des 12. Jahrhunderts auf der Textgrundlage der Edition von Gerhard Rauschen unter Beifügung der Texte der Karlsruhliturgie in Aachen. Veröffentlichungen des Bischöflichen Diözesanarchivs Aachen, Bd. 48. Siegburg, 2002.
- Dutton* 2017. *Marsha L. Dutton*: The Critical Editions Of Aelred Of Rievaulx’s Narrative Works: A Review Article. *Cîteaux – Commentarii cistercienses*, 68. (2017) 1–2. sz. 277–291. o.
- Eldevik* 2014. *John Eldevik*: The Nachleben of an Ottonian Monarch: the Canonization of Henry II and Crusading in the Twelfth Century. Hamilton College, Read at the New College Conference on Medieval and Renaissance Studies. Sarasota, FL, March 6–8., 2014. (<https://www.academia.edu/30203919/>, a letöltés időpontja: 2020. január 1.)

- Eldevik* 2016. *John Eldevik: Saints, Pagans, and the Wonders of the East. The Medieval Imaginary and Its Manuscript Contexts. Traditio, 71. (2016) 235–272. o.*
- Engels* 1988. *Odilo Engels: Des Reiches heiliger Gründer. Die Kanonisation Karls des Großen und ihre Beweggründe. In: Karl der Große und sein Schrein in Aachen. Hg. Hans Müllejjans. Aachen, 1988. 45–46. o.*
- Fejér* 1829–1844. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Ed. Fejér György. 1–11. k. Buda, 1829–1844.*
- Farlati* 1998. *Život sv. Ivana Trogirskog: po izdanju Daniela Farlatija. Ed. Kažimir Lučin. Split–Trogir, 1998. (Első kiadása: Daniel Farlati: Illyricum sacrum. Vol. 4. Venetiis, 1769. 309–329. o.)*
- Fodor* 1980. *Fodor J. Adrienne: László-legendák 15–16. századi magyarországi breviáriumokban. In: Athleta patriae. Szent László tanulmányok. Szerk. Mezey László. Budapest, 1980. 58–72. o.*
- Freed* 2016. *John Freed: Frederick Barbarossa: The Prince and the Myth. New Haven–London, 2016.*
- Gál* 2019. *Gál Judit: Dalmácia helye az Árpád-kori Magyar Királyságban. (Kézirat, PhD-értekezés, ELTE.) Budapest, 2019.*
- Gaposchkin* 2017. *Marianne Cecilia Gaposchkin: The Liturgical Memory of July 15, 1099: between History, Memory, and Eschatology. In: Remembering the Crusades and Crusading. Ed. Megan Cassidy-Welch. London–New York, 2017. 34–48. o.*
- García y García* 1976. *Antonio García y García: La canonización de San Rosendo de Dumio. In: Estudios sobre la canonística portuguesa medieval. Ed. Antonio García y García. Madrid, 1976. 157–172. o.*
- Gerics – Ladányi* 2001. *Gerics József – Ladányi Erzsébet: Szent László „csodás” tettei a krónikáinkban. Magyar Könyvszemle, 117. (2001) 1. sz. 20–31. o.*
- Goodich* 2008. *Michael Goodich: The Canonization Policy of Celestine III. In: Pope Celestine III, 1191–1198. Diplomat and Pastor. Ed. John Doran., Damian J. Smith. Aldershot, 2008. 305–316. o.*
- Graus* 1971. *František Graus: Premysl Ottokar II. – sein Ruhm und sein Nachleben. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 79. (1971) 1. sz. 57–110. o.*
- Hajdú* 2006. *István Hajdú: Vita sancti Ladislai confessoris regis Hungariae. Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge Grec et Latin (Université de Copenhague), 77. (2006) 1. sz. 36–66. o.*
- Haltrich* 2019. *Des Kaisers neuer Heiliger: Maximilian I. und Markgraf Leopold III. in Zeiten des Medienwandels. Hg. Martin Haltrich. Klosterneuburg, 2019.*

- Hasseler* 2018. *Elizabeth Hasseler: Royal Sanctity and the Writing of History on the Peripheries of Latin Christendom, c. 1000–1200.* (PhD-Thesis, University of North Carolina.) Chapel Hill, 2018.
- Historia* 2006. Thomae archidiaconi Spalatensis: *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum.* Archdeacon Thomas of Split: *History of the Bishops of Salona and Split.* Ed. *Damir Karbić, Mirjana Matijević, Sokol, James Ross Sweeney.* Budapest–New York, 2006.
- Hunyadi* 2009–2010. *Zsolt Hunyadi: Hungary and the Second Crusade.* *Chronica*, 9–10. (2009–2010) 55–65. o.
- Írott források 2018. Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemről. Szerk. *Thoroczkay Gábor.* Szeged, 2018.
- Jackson* 2005. *Peter Jackson: „In translacione sancti Edwardi confessoris”:* The Lost Sermon by Aelred of Rievaulx Found? *Cistercian Studies Quarterly*, 4. (2005) 1. sz. 68–83. o.
- Jason – Jensen* 2015. The Second Crusade Holy War on the Periphery of Latin Christendom. Ed. *Jason. T. Roche, Janus Møller Jensen.* Turnhout, 2015.
- Jensen* 2015. *Kurt Villads Jensen: Creating a Crusader Saint: Canute Lavard and Others of that ilk.* In: *Of chronicles and Kings: National Saints and the Emergence of Nation States in the High Middle Ages.* Ed. *John D. Bergsagel, David Hiley, Thomas Riis.* Copenhagen, 2015. 51–72. o.
- Kahl* 1963. *Hans-Dietrich Kahl: Compellere intrare. Die Wendepolitik Bruns von Querfurt im Lichte hochmittelalterlichen Missionsund Völkerrechts.* In: *Uő: Heidenfrage und Slawenfrage im deutschen Mittelalter: ausgewählte Studien 1953–2008.* Leiden–Boston, 2011. 481–562. o. (1. kiadás in: *Heidenmission und Kreuzzugsgedanke in der deutschen Ostpolitik des Mittelalters.* Hg. *Helmut Beumann.* Darmstadt, 1963. 177–274. o.)
- Katona* 2001. *Katona István: A kalocsai érseki egyház története. I–II. k.* Ford. *Takács József,* a ford. ellenőrizte, sajtó alá rendezte, az előszót és a kiegészítő jegyz. írta *Thoroczkay Gábor és Tóth Gergely.* Kalocsa, 2001–2003.
- Kerny* 1989. *Kerny Terézia: Királyi temetkezések a váradi székesegyházban.* In: *Váradi kötöredékek.* Szerk. *Kerny Terézia.* Budapest, 1989. 159–168. o.
- Kemp* 1945. *E. W. Kemp: Pope Alexander III and the Canonization of Saints: The Alexander Prize Essay.* *Transactions of the Royal Historical Society*, 27. (1945) 13–28. o.
- Kertész* 2006. *Kertész Balázs: Megjegyzések Szent László kanonizációjához.* *Magyar Könyvszemle*, 122. (2006) 3. sz. 297–314. o.

- Kiss* 2010. *Kiss Gergely*: Pápai legátusok a XI–XIII. századi Magyarországon (diplomácia, egyházkormányzat és egyházjog). In: „Fons, skepsis, lex.” Ünnepi tanulmányok a 70 esztendőös Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. *Tibor Almási, Éva Révész, György Szabados*. Szeged, 2010. 195–201. o.
- Kiss* 2016. *Kiss Gergely*: A Pápaság és Magyarország kölcsönös megítélése a 11–13. században. 2016. (<https://www.academia.edu/310-75340/>, a letöltés időpontja: 2019. december 30.).
- Kiss* 2019. *Kiss Gergely*: Gregorius de Sancto Apostolo. Egy 12. század végi magyarországi pápai legátus pályafutása. In: *Varietas delectat. A pápai–magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században*. Szerk. *Kiss Gergely*. Pécs, 2019. 81–92. o.
- Klaniczay* 2000. *Klaniczay Gábor*: Az uralkodók szentsége a középkorban: magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek. Budapest, 2000. 153–168. o.
- Klaniczay* 2001. *Klaniczay Gábor*: Szent László „csodás” tettei krónikáinkban. *Magyar Könyvszemle*, 117. (2001) 4. sz. 393–410. o.
- Klaniczay* 2014. *Klaniczay Gábor*: A Szent László-kultusz kialakulása. In: *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Szerk. *Zsoldos Attila*. Nagyvárad (Oradea), 2014. 7–39. o.
- Klaus* 2006. *Klaus Herbers*: Le dossier de saint Rosendus de Celanova: structure, évolution, réécriture et influence papale. In: *Miracles, vies et réécritures dans l’occident medieval*. Ed. *Monique Gouillet, Martin Heinzelmann*. Ostfildern, 2006. 103–120. o.
- Krafft* 2005. *Otfried Krafft*: Papsturkunde und Heiligsprechung. Die päpstlichen Kanonisationen vom Mittelalter bis zur Reformation: ein Handbuch. Köln–Weimar–Wien, 2005.
- Kristó – Makk* 1981. III. Béla emlékezete. Szerk. *Kristó Gyula, Makk Ferenc*. Budapest, 1981. 74–76. o.
- Kronk* 1999. *Gary W. Kronk*: Cometography. A Catalogue of Comets. I: Ancient–1799. Cambridge, 1999.
- Lotter* 1979. *Friedrich Lotter*: Methodisches zur Gewinnung historischer Erkenntnisse aus hagiographischen Quellen. *Historische Zeitschrift*, 229. (1979) 2. sz. 298–356. o.
- Loud* 2014. *Graham A. Loud*: The German Crusade of 1197–1198. *Crusades*, 13. (2014) 1. sz. 143–172. o.
- Madas* 2000. *Madas Edit*: Sermones de sancto Ladislao rege Hungariae: Középkori prédikációk Szent László királyról. (Agatha, XV.) Debrecen, 2004.

- Maines* 1977. *Clark Maines: The Charlemagne Window at Chartres Cathedral: New Considerations on Text and Image. Speculum*, 52. (1977) 4. sz. 801–823. o.
- Makk* 1982. *Makk Ferenc: III. Béla és Bizánc. Századok*, 116. (1982) 1. sz. 33–61. o.
- Makk* 1993. *Makk Ferenc: Magyar külpolitika (896–1196). Szeged, 1993.*
- Marinković* 2013. *Ana Marinković: The Birth and the Agents of an Episcopal Civic Cult: St. John of Trogir (12th–15th c.). (PhD-Theses, Central European University.) Budapest, 2013.*
- Marinković* 2008. *Ana Marinković: Celestine III and Dalmatia. In: Pope Celestine III, 1191–1198: diplomat and pastor. Ed. John Doran, Damian J. Smith. Aldershot, 2008. 179–188. o.*
- Marinković* 2010. *Ana Marinković: 'Tamquam lupi rapaces': Dynamics of the Image of Venetian Army in the Hagiography of Trogir. In: Identity and Alterity in Hagiography and the Cult of Saints. Ed. Ana Marinković, Trpimir Vedriš. Zagreb, 2010. 179–200. o.*
- Marzella* 2011. *Francesco Marzella: L'anello del re e il «Paradiso» dell'Evangelista. Genesi di un episodio della «Vita sancti Edwardi regis et confessoris» di Aelredo di Rievaulx. Hagiographica*, 18. (2011) 217–261. o.
- Matthew* 2006. *Gabriele Matthew: An Empire of Memory. The Memory of Charlemagne, the Franks, and Jerusalem before the First Crusade. Oxford, 2011.*
- McCarthy* 2018. *The Continuations of Frutolf of Michelsberg's Chronicle. Ed. Thomas J. H. McCarthy. Wiesbaden, 2018.*
- Mikó* 2016. *Mikó Gábor: A „szent királyok törvényei”. A kora Árpád-kori törvények fennmaradásának története. Századok*, 150. (2016) 2. sz. 319–340. o.
- Mezey* 1980. *Mezey László: Athleta patriae. A korai László-irodalom kialakulása. In: Athleta patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez. Szerk. Mezey László. Budapest, 1980. 19–56. o.*
- Minio-Paluello* 1962. *Aristoteles latinus. Ed. Laurentius Minio-Paluello. (III,1–4.) Bruges–Paris, 1962.*
- Molnár* 2006. *Molnár Péter: Nagy Károly Keleten. Budapesti Könyvszemle*, 28. (2006) 3–4. sz. 148–178. o.
- Murray* 2017. *Alan V. Murray: The Place of Egypt in the Military Strategy of the Crusades, 1099–1221. In: The Fifth Crusade in Context. The Crusading Movement in the Early Thirteenth Century. Ed. E. J. Mylod, Guy Perry, Thomas W. Smith, Jan Vandeburie. London–New York, 2017. 117–134. o.*

- Naumann* 1994. *Claudia Naumann*: Der Kreuzzug Kaiser Heinrichs VI. Frankfurt am Main, 1994.
- Odo de Deuil* 2018. *Odo de Deuil*: VII. Lajos utazása keletre. In: Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemről. Szerk. *Thoroczky Gábor*. Szeged, 2018. 111–112. o. (Ford. *Csákó Judit*).
- Osbert* 1923. *Osbert of Clare*: Vita beati Eadwardi regis Anglorum. Ed. *Marc Bloch*. In: La Vie d'Edouard le Confesseur par Osbert de Clare. *Annalecta Bollandiana*, 41. (1923) 1. sz. 64–123. o.
- Painter* 1962. *Sidney Painter*: The Third Crusade. In: A History of the Crusades. Ed. *K. M. Setton*. Philadelphia, 1962.
- Petersohn* 1975. *Jürgen Petersohn*: Saint-Denis – Westminster – Aachen. Die Karls-Translatio von 1165 und ihre Vorbilder. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 35. (1975) 420–454. o.
- Petersohn* 1989. *Jürgen Petersohn*: Jubiläumsfrömmigkeit vor dem Jubelablaß. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 45. (1989) 1. sz. 31–53. o.
- Phillips* 2001. *Jonathan Phillips*: Papacy, Empire and the Second Crusade. In: The Second Crusade. Scope and Consequences. Ed. *Jonathan Phillips, Martin Hoch*. Manchester–New York, 2001. 15–31. o.
- Retsch* 2017. *Christopher Retsch*: Die Waffen der Heiligen – Ein angelskandinavisches Messer, eine hochmittelalterliche Schwertscheide, ein früher „Katzbalger“ und weitere Blankwaffen des Bamberger Domschatzes. *Zeitschrift für Waffen- und Kostümkunde*, 2017. 2. sz. 77–154. o.
- Schimmelpfennig* 2005. *Bernhard Schimmelpfennig*: Heilige Päpste – päpstliche Kanonisationspolitik. In: Schimmelpfennig, Bernhard: Papsttum und Heilige: Kirchenrecht und Zeremoniell; ausgewählte Aufsätze. Hg. *Georg Kreuzer*. Neuried, 2005. 379–408. o.
- Scholz* 1961. *Bernhard W. Scholz*: The Canonization of Edward the Confessor. *Speculum*, 36. (1961) 1. sz. 38–60. o.
- Schwarz* 1957. *Marianne Schwarz*: Heiligensprechungen im 12. Jahrhundert und die Beweggründe ihrer Urheber. *Archiv für Kulturgeschichte*, 39. (1957) 1. sz. 43–62. o.
- Smičiklas* 1904–1934. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Sclavoniae et Dalmatiae*. I–XVIII. k. Ed. *Tadija Smičiklas*. Zagreb, 1904–1934.
- Smith* 2009. *Damian J. Smith*: Saint Rosendo, Cardinal Hyacinth and the Almohads. *Journal of Medieval Iberian Studies*, 1. (2009) 1. sz. 53–67. o.
- Smith* 2011. *Damian J. Smith*: The Papacy, the Spanish Kingdoms and Las Navas de Tolosa. *Anuario de Historia de la Iglesia*, 20. (2011) 157–178. o.

- Smith* 2017. *Thomas W. Smith*: The Role of Pope Honorius III in the Fifth Crusade. In: *The Fifth Crusade in Context: The Crusading Movement in the Early Thirteenth Century*. Ed. *E. J. Mylod, Guy Perry, Thomas W. Smith, Jan Vandeburie*. London–New York, 2017. 15–26. o.
- Solymosi* 2017. *Solymosi László*: Szent László király sírja, kultusza és szentté avatása. In: *Szent király, lovagkirály. A Szent László-herma és a koponyaereklye vizsgálatai*. Szerk. *Kristóf Lilla Alida, Lukácsi Zoltán, Patonay Lajos*. Győr, 2017. 29–35. o.
- Solymosi* 2020. *Solymosi László*: László király szentté avatása a XII. század végén. In: „Mestereknek gyengyének”. Ünnepi kötet Madas Edit hetvenedik születésnapjára. Szerk. *Hende Fanni, Kisdi Klára, Korondi Ágnes*. Budapest, 2020. 533–546. o.
- Spencer* 2017. *Stephen Spencer*: ‘Like a Raging Lion’: Richard the Lionheart’s Anger during the Third Crusade in Medieval and Modern Historiography. *The English Historical Review*, 132. (2017) 556. k. 523–527. o.
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum*. Vols. 1–2. Ed. *Imre Szentpétery*. Budapest, 1937–1938. (Reprint: Budapest, 1999. Eds. *Szovák Kornél, Veszprémy László*.)
- Staub – Knaus* 1979. *Die Handschriften der Hessischen Landes- und Hochschulbibliothek Darmstadt*. Bd. 4. Hg. *Kurt Hans Staub, Hermann Knaus*. Wiesbaden, 1979.
- Steindorff* 1988. *Ludwig Steindorff*: Die Vita beati Johannis Traguriensis als Quelle zur Geschichte der dalmatischen Stadt Trogir im 12. Jahrhundert. *Südostforschungen*, 47. (1988) 1. sz. 17–36. o.
- Stumpf* 1999. *Die Vita sancti Heinrici regis et confessoris und ihre Bearbeitung durch den Bamberger Diakon Adelbert*. (Monumenta Germaniae historica, *Scriptores rerum Germanicarum*, vol. 69.) Ed. *Markus Stumpf*. Hannover, 1999. 225–334. o.
- Szovák* 1993. *Kornél Szovák*: The Image of the Ideal King in Twelfth-Century Hungary (Remarks on the Legend of St Ladislav). In: *Kings and Kingship in Medieval Europe*. Ed. *Anne J. Duggan*. London, 1993. 241–264. o.
- Szovák* 2000. *Szovák Kornél*: Szent László alakja a korai elbeszélő forrásokban. (A László-legendája és a Képes Krónika 139. fejezete forrásproblémái.) *Századok*, 134. (2000) 1. sz. 117–145. o.
- Szovák* 2017a. *Szovák Kornél*: László-legendák. A csodás történetek háttere. *Rubicon*, 27. (2017) 9. sz. 41–45. o.
- Szovák* 2017b. *Szovák Kornél*: Királytalálkozók Esztergomban. In: *Metropolis Hungariae*. Szerk. *Hegedűs András*. Esztergom, 2017. 40–53. o.

- Thoroczkay* 2012. *Thoroczkay Gábor*: A szebeni prépostság történetének főbb kérdései a XIV. század közepéig. *Fons*, 19. (2012) 1. sz. 37–55. o.
- Thoroczkay* 2018. *Thoroczkay Gábor*: A szebeni prépostság alapításának oklevelei. In: Írott források az 1116–1205 közötti magyar történelemről. Szerk. *Thoroczkay Gábor*. Szeged, 2018. 304–308. o.
- Thoroczkay* 2019. *Thoroczkay Gábor*: László király szentté avatása. In: Szent László és Székesfehérvár. Tanulmányok Szent László koráról és tiszteletéről. Szerk. *Kerny Terézia, Smohay András, Terdik Szilveszter*. Magyar királyok és Székesfehérvár V. (A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai 12.) Székesfehérvár, 2019. 60–66. o.
- Veszprémy* 1991. *Veszprémy László*: Középkori forrástanulmányok. *Hadtörténelmi Közlemények*, 104. (1991) 1. sz. 58–79. o.
- Veszprémy* 1999a. Az első és a második keresztes háború korának forrásai. *Gesta Francorum*. Keresztesek levelezése, Clairvaux-i Szent Bernát: Az új lovagság dicsérete. Ford. *Veszprémy László*. Budapest, 1999.
- Veszprémy* 1999b. *László Veszprémy*: Dux et praeceptor Hierosolimitanorum. König Ladislaus (László) von Ungarn als imaginärer Kreuzritter, in: The Man of Many Devices Who Wandered Full Many Ways. Festschrift in Honor of János M. Bak. Ed. *Balázs Nagy, Marcell Sebők*. Budapest–New York, 1999. 470–477. o.
- Veszprémy* 2004. *László Veszprémy*: The Birth of a Structured Literacy in Medieval Hungary. In: The Development of Literate Mentalities in East Central Europe. Ed. *Anna Adamska, M. Mostert*. Turnhout, 2004. 161–181. o.
- Veszprémy* 2006. *Veszprémy László*: II. András magyar király keresztes hadjárata, 1217–1218. In: Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. *Laszlovszky József, Majorossy Judit, Zsengellér József*. Máriabesnyő–Gödöllő, 2006. 99–112. o.
- Veszprémy* 2018. *Veszprémy László*: A bambergi lovas szobra és Szent István. In: GENIUS LOCI. LASZLOVSZKY 60. Ed. *Dóra Mérai, Ágnes Drosztmér et al.* Budapest, 2018. 316–320. o.
- Veszprémy* 2019a. *Veszprémy László*: Szent László a keresztes hadak élén. In: Szent László és Székesfehérvár. Tanulmányok Szent László koráról és tiszteletéről. Szerk. *Kerny Terézia, Smohay András, Terdik Szilveszter*. Magyar királyok és Székesfehérvár V. (A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai 12.) Székesfehérvár, 2019. 16–25. o.
- Veszprémy* 2019b. Történetírás és történetírók az Árpád-kori Magyarországon (XI–XIII. század közepe). (Rerum Fides II.) Budapest, 2019.

- Veszprémy* 2020. *Veszprémy László: Szt. István korai tiszteletéhez Bambergben.* In: „Mestereknek gyengyének.” Ünnepi kötet Madas Edit hetvenedik születésnapjára. Szerk. *Hende Fanni, Kisdi Klára, Korondi Ágnes.* Budapest, 2020. (Megjelenés alatt.)
- Weiler* 2003. *Björn Weiler: The Negotium Terrae Sanctae in the Political Discourse of Latin Christendom, 1215–1311.* *The International History Review*, 25. (2003) 1. sz. 1–36. o.
- Wilmans* 1868. *Otto Frisingensis episcopus: Gesta Friderici imperatoris.* Ed. *Roger Wilmans.* (MGH SS, Vol. 20.) Hanover, 1868. 347–491. o.

László Veszprémy

SAINT LADISLAUS I'S CRUSADE AND THE CRUSADING SAINTS
OF THE 12TH CENTURY

(Abstract)

There are several versions and explanations in the professional literature about the circumstances of writing of the story that can be read in Saint Ladislaus's Legend and the Chronicon Pictum according to which the king was asked to lead the First Crusade. The present research article argues that the version that can be read in the Legend and in the Chronicle had already been integrated into the supposed arch-legend, and then it was also included in the first written version of the Legend that we know. Certainly, the story had no real historical basis, since Ladislaus I deceased before the declaration of the First Crusade (July 1095), but one century later the king's canonisation (1192) fitted into the line of preparations for the crusades after the Loss of Jerusalem (1187) and into the story of the Third Crusade that also marched through Hungary. The clerics of the Hungarian Royal Court, the supposed authors of the texts consciously created relations between Ladislaus I who deceased in the year of the declaration of the First Crusade and Béla III – both of them were exigently high-in-stature, so their similarity was evident to the contemporaries. Based on all of this, it also becomes understandable if we place King Ladislaus's canonization in the context of the beginning of the crusades of the 12th century and the papal canonizations (Henry II: 1146, Otto of Bamberg: 1189, Knud/Canute Lavard: 1169, Rosendo: 1179, John of Trau, 1192) related to them.

László Veszprémy

DER KREUZZUG VON KÖNIG LADISLAUS I. UND DIE KREUZZUGHEILIGEN
DES 12. JAHRHUNDERTS

(Resümee)

Hinsichtlich der Umstände der Geburt der Kreuzzugsgeschichte, die in der Fachliteratur in der Legende von König Ladislaus I. und in der Ungarischen Bilderchronik zu lesen ist, also der Aufforderung des ungarischen Königs zur Anführung des Kreuzzugs, existie-

ren gleich mehrere verschiedene Lösungsvorschläge. Die vorliegende Studie argumentiert dafür, dass die in der Chronik und in der Legende zu lesende Version bereits in die vermeintliche Urlegende und später in die erste Textfassung der uns heute überlieferten Legende Einzug gefunden hatte. Die Beschreibung entbehrte selbstverständlich jeglicher historischer Grundlage, weil Ladislaus I. noch vor Ankündigung des Kreuzzugs verstorben war (Juli 1095). Die Heiligsprechung des Königs ein Jahrhundert später (1192) fügte sich jedoch in die Reihe der Vorbereitung des Kreuzzugs im Anschluss an den Verlust Jerusalems und in die Geschichte des dritten Kreuzzugs, der auch Ungarn durchquerte. Die Kleriker des ungarischen Königshofs, die vermeintlichen Verfasser des Textes schufen bewusst eine Beziehung zwischen König Ladislaus, der im Jahr der Ankündigung des ersten Kreuzzugs verstorben war, und des während der Zeit des dritten Kreuzzugs herrschenden ungarischen Königs, Béla III. Die Ähnlichkeit ihrer herausragenden Körpergröße war nämlich auch für die Zeitgenossen offensichtlich. Aufgrund dessen wird es verständlicher, wenn wir die Heiligsprechung von König Ladislaus mit dem Beginn der Kreuzzüge im 12. Jahrhundert (1146, 1189), den mit diesen verbundenen oder in Zusammenhang zu bringenden Papst-Kanonisierungen (Heinrich II., 1146; Otto von Bamberg, 1189; Knud/Canute Lavard, 1169; Rosendo, 1173, Johannes von Trau, 1192) in Kontext setzen.

László Veszprémy

LA CROISADE DE SAINT LADISLAS IER DE HONGRIE ET LES SAINTS CROISES
DU XIIE SIECLE

(Résumé)

Les publications spécialisées proposent plusieurs solutions quant à l'origine de l'histoire figurant dans la Légende de saint Ladislas et la Chronique illustrée selon laquelle le roi hongrois aurait été appelé à diriger la première croisade. Cette étude avance des arguments pour justifier que la version qu'on peut lire dans la chronique et la légende pouvait être déjà présente dans la légende originelle supposée et ensuite dans le premier texte de la légende que nous connaissons. Naturellement, cet écrit n'avait aucune base historique, car Ladislas Ier est décédé (en juillet 1095) avant l'annonce de la croisade. Néanmoins, près d'un siècle plus tard, la canonisation du roi (1192) s'inscrivait dans les préparatifs de la croisade après la perte de Jérusalem (1187) et l'histoire de la troisième croisade qui a également traversé la Hongrie. Auteurs présumés du texte, les clercs de la Cour hongroise ont relié sciemment Ladislas Ier de Hongrie, décédé dans l'année où la première croisade fut annoncée, à Béla III de Hongrie qui régnait au moment de la troisième croisade, car la ressemblance physique entre les deux rois de grande taille était évidente aussi pour les contemporains. Cela explique mieux pourquoi il est pertinent de placer la canonisation de Ladislas Ier dans le contexte du lancement des croisades du XIIe siècle (1146, 1189) et des canonisations par le pape qui y sont liées (Henri II : 1146 ; Othon de Bamberg, 1189 ; Knud Lavard, 1169 ; Rosendo, 1173 ; Jean de Trogir, 1192).

Ласло Веспреми

КРЕСТОВОЙ ВОЕННЫЙ ПОХОД СВЯТОГО ЛАСЛО И СВЯТЫЕ КРЕСТОНОСЦЫ
XII-ОГО ВЕКА

(Резюме)

Крестовая история, которую можно прочесть и в Венгерской иллюстрированной хронике, и в легенде о Святом Ласло в спецлитературе, относится к просьбе венгерского короля возглавить первый крестовый военный поход, родилось несколько предложенных решений относительно обстоятельств рождения этой просьбы. Настоящее исследование аргументирует, что версия, которую можно прочесть в хронике и легенде, могла быть включена уже и в предполагаемую древнюю легенду, а затем в первую формулировку текста легенды, оставшуюся нам на сегодня. Естественно это описание не имело исторической основы, так как Ласло I умер ещё до объявления военного похода (июль 1095-ого года), но спустя столет с посвящения короля в святых (1192 г.) примыкало к ряду крестовых подготовок последующих за потерией Иерусалима (1187 г.), и потом к истории третьего крестового похода, пересекающего и территорию Венгрии. Духовенство венгерского королевского двора, предполагаемые авторы текста, сознательно создали связь между королем Ласло, умершим в год провозглашения первого крестового военного похода, и венгерским королем, правившим во время третьего военного крестового похода III. Белы, сходство которых в исключительно высоком росте было очевидным даже и для современников. Исходя из этого, становится более понятным, если поставим в контекст посвящение в святые короля Ласло и начало крестовых военных походов 12-ого века (1146, 1189), или связываем с ними папских канонизаций (Генрих II.: 1146; Отто Бамбергский, 1189; Кнуд/Канут Лавард, 1169; Росендо, 1173, Янош Трауицкий, 1192).